

GERD

HAMBURGER

EMBER

AKINEK MÚLTJA VAN

EMBER, AKINEK MÚLTJA VAN

GERD HAMBURGER

EMBER, AKINEK MÚLTJA VAN

BÉCS, 1985

Egyházi jóváhagyással
Copyright 1985 by Verlag OPUS MYCTICI CORPORIS
(in Verbindung mit dem Österreichischem
Pastoralinstitut)
A – 1090 WIEN, Boltzmannngasse 14
Verlags-Nr. 904
Satz: *Eigenbetrieb des Verlages*
Druck: *Novographic, A – 1238 WIEN*

Rendelési cím: VERLAG OMC, A – 1090 WIEN
Boltzmannngasse 14

ELŐSZÓ

„Szűkebb hazámban — írja Vince — kölest esznek az emberek. Ebéd idején egy nagyobb tálba öntik, amelyet a ház lakói körülülnek. Miután mindnyájan ettek, ismét visszatérnek munkájukhoz.” Ebből a szegényparaszti környezetből indult el Páli Vince. Maradt volna is menthetetlenül gascognei disznópásztor, ha nem feszül lelkében fékezhetetlen energia és becsvágyó törekvés, hogy kitörjön abból az agrárproletár világból, amelyet szégyelt és megvetett.

Nyilván születésétől a kegyelem más élethivatásra szólította, ami azonban csak később jelentkezett nála. Viszont ebből a magasabbrendű kiválasztottságból a fiatalember kezdetben semmit sem mutatott. Az egyházi pályát azért választja, hogy a negyedik társadalmi rend sorából rögtön a tekintéllyel és zsíros jövedelemmel kecsegtető papság sorába emelkedjék.

Gerd Hamburger, — miután német nyelven már korábban megírta Vince jellemrajzát és benne a francia „nagy század” kortörténetét —, most avatott tollal magyar nyelven tárja elénk a szegények papjának életútját.

A szerző nem az az ember, aki elkendőzni kívánja Vince gyöngeségeit vagy a 17. századi Franciaország úri osztályának súlyos bűneit, sőt érezhetően otthonosan mozog a társadalom élesnyelvű kritikusanak szerepében, és a feladat egyenesen kedvére való. Nem hallgatja el viszont az akkori francia kereszténységben megindult nagy lelki megújulást sem, amelyből kinőtt Páli szent Vince világraszóló életműve.

A karrierista fiatal pap fájdalmas próbatételei, közte rabszolgaságban eltöltött tuniszi évei, drámai elevenséggel peregnek a könyv lapjain. Mindegy vele együtt fejlődünk, mígnem proletár öntudata mély hittel párosul és fölfedezi önmagában „a hivatás mély isteni szellemét, amellyel Isten egykor a szegény halászberekek, kézművesek és az akkori idők szegényeit kegyesen megajándékozta.”

Érdekesítő regényként olvassuk a szent ember életrajzát, mert tudni akarjuk, mivé fejlődik. Megragad mindenkit az igaz szívvel választott vallásos élet képe: a magát kereső önzés páncélja lehullik Vince lelkeről, és fölismeri elhivatottságát. A legelhagyatottabbak jótevőjévé lesz, aki megtölti a korgó gyomrokat és táplálja az éhező lelkeket. Ott-honosan és természetes egyszerűséggel mozog rabok és koldusok között éppenúgy, mint a gazdagok fényes palotáiban és az előkelő úri hölgyek szalonjaiban, hogy közülük nyerjen apostolokat a betegek gondozására és a szeretetszolgálatra.

Jólesik ott látni Vince nyomában — milyen viaszgáz ellentét ez a kép Richelieu, Mazarin és Gondi papi világa mellett! — a korabeli francia egyház legjobbjait, akik a felvilágosodás, az emberiség és a hamisítatlan kereszténység fáklyahordozói. Elégtétellel tesszük elolvasás után a szerény kötetet könyvespolcunkra. Sikertelenül meggyőznünk bennünket, hogy minden korban keresztény feladat marad, amit századunk szociális apostola, Dom Helder Camara érsek így fogalmazott meg: „A szegényeket az anyagi és lelki szegénységtől, a gazdagokat az önzéstől kell megszabadítani.”

A KIADÓ

I.

EMBER, AKINEK MÚLTJA VAN

A kort, amelyben élt, „Grand Siècle”-nek, „nagy korszak”-nak nevezték. S valóban: nagy férfiak és nők, események és katasztrófák kora volt. E korban írja Molière virtuóz komédiáit, Corneille a „Cid”-et, ekkor dolgozik Shakespeare Stratford upon Avon-ban; alkotja halhatatlan műveit Michelangelo és Bernini, festi Rubens jóltáplált angyalait, állítja feje tetejére Leibniz, Bacon, Newton és Descartes az addig érvényes gondolkodást, Kopernikus, Kepler, Bruno, Ticho és Galilei pedig ráadásul az egész világegyetemet.

Ugyanekkor egy korban sincs fény és árnyék, evilági dicsőség és nyomor akkora ellentétben, mint éppen ebben a században.

Egy évvel előbb, hogy Páli Vince 1581. április 24-én az eldugott délfranciaországi Puyban, Dax mellett (ma Saint-Vincent de Paul-nak nevezik), mint a szegényparaszt szülőlk, Jean de Paul és Bertrande Moras harmadik gyermeke megpillantja a napvilágot, jelenik meg a kor legolvasottabb könyve: Jean Bodin „Daemonomania”-ja: gyilkos indulatú röpirat a boszorkányok ellen. Bodin a kor legjelentősebb egyéniségei közé tartozik, élete hűen tükrözi a befejeződő 16. és a kezdődő 17. század életkörülményeinek gazdag és szeszélyes sokszínűségét.

Bodin mint kármelita szerzetes kezdi pályafutását, de csakhamar elhagyja a papi pályát, és a római jog tanára lesz. Később a király szolgálatába lép, koronaügyészi tisztséget ér el. Életének pestisjárvány vet véget. A boszorkányok ellen írt könyve 1698-ig tizenegy kiadásban jelent meg. Több nyelvre lefordították, hatása igen nagy volt.

Akkoriban mint valami járvány dühöng a bo-szorkányőrület Európa fölött. Árnyékában fekete misék, ördögűzés, alkimia és varázslat, háborúk, gyilkosságok, banditizmus és csalás tobzódik. Amit áradások és más természeti katasztrófák megkíméltek, azt a járványok és az éhínség pusztítja el. A hajóflották evezőpadjait súlyos láncokba vert gályarabok népesítik be. Türelmetlen örökösök köreiben nagy kegyben állnak a méregkeverők és fölbérelt gyilkosok, a prostitúció fénykorát éli, és a Napkirály árnyékában kerek tizenhét millió francia polgár keresi szó szerint koldulással a mindennapi kenyerét.

A vidéki lakosság rosszul öltözött; szegény, mállottfalú házakban lakik. Amikor a korabeli festők: Matthieu és Antoine le Nain képeit szemléljük, néha úgy tűnik, mintha az emberiség visszazüllött volna a vad nomádság állapotába.

A Grand Siècle proletárijai nem rendelkeznek joggal. Védtelen kiszolgáltatottjai uraiknak, a „nagyjanik”-nak — ahogy Münzer Tamás a kor gazdagjait nevezi. „A nemesek — panaszkodik maga a hatalmas Richelieu is — a maguk szabadságát mindenfajta elvetendő cselekedet végrehajtására használják föl, s úgy vélik, jogaikat rövidíti meg az, aki őket a jog és igazságosság határai közé utalja.” És: „Mindegyikük a vakmerőségén méri saját értékét.”

1614. október 26-án, a rendi közgyűlés megnyitása alkalmából Robert Miron, a párizsi céhek mestere a következő szavakkal fordul XIII. Lajoshoz: „A szegény emberek szünet nélkül dolgoznak, sem testük, sem lelkük épségét, más szóval: életüket nem kímélve gondoskodnak arról, hogy az egész birodalom élelmiszerellátása biztosítva legyen; szántják és művelik a földet, hasznos dolgokat termelnek; nincsen évszak, hónap, hét, a hétnek napja és órája, amely nem követelne tőlük állandó erőfeszítést. És a sok munkából nem jut nekik más, mind izzadság és nyomor. Fölségednek, a papi

rendnek, a nemességnek és a harmadik rendnek a jóléte az ő kezük-lábuk záloga.”

S valóban: ha egyszer a Jézus nevében vívott csaták és elkövetett tömeggyilkosságok közepette rövidke béke reménye dereng, a szegények annak sem örülhetnek. Amit fosztogató katonák meghagynak, azt az embertelen adó- és kamattörvények rabolják el.

A király és az uraságok mindent kényük-kedvük szerint elvehetnek. A nagy század árnyoldala: miközben emberek ezrei élnek keserű szegénységben, laknak gondozatlan házakban, a Napkirály palotái egymagukban csillagászati összegeket nyelnek el. A kastély, amelyet a későbbi kegyvesztett Fouquet, XIV. Lajos minisztere, Vaux-ban épít, 18 millió Livres-be került. A királyi kertek érdekében három falunak kellett a föld színéről eltűnnie. Anélkül, hogy a lakosságot megkérdeznék, egyszerűen lerombolják kunyhóikat, miután — mily kegy! — a királyi főintéző potom pénzért megvásárolta azokat.

A parasztnak, tekintet nélkül a terméshozamra, ezüstpénzben és természeti járulékban alapadót kell fizetniük. A hátralékosoktól 29 évig visszamenően lehet ezt az adót behajtani.

A magas bérletekhez számtalan egyházi és világi sarc járul. IV. Henrik szép mondása, amely úgy hangzik, mint valami szociális program, hogy tudniillik egy francia család vasárnapi asztaláról se hiányozzék a sült csirke —, nem volt több, mint csalfa blöff. A húsetel az előkelő rendek privilégiuma, a szárnyasjóság és a vad a nemesek előjoga. Halat keveset fogyasztanak ebben az időben, túl nagy nehézségbe ütközik a szállítása. A tűzifa drága, az utak járhatatlanok, s a vízi közlekedést a folyók medrébe nyúló malmok akadályozzák.

A sóra kivetett adót inkvizitóri szigorral hajtják be. Bármennyire nevetségesnek is tűnik ma számunkra, de akkoriban mindenki után nyomoztak, akiről akár csak föl lehetett tenni, hogy fűszere-

zés céljából a levesébe tengervizet vegyít s így módon adócsalást követ el. Ennek megfelelően napirinden a besűgás és házkutatás. Az ország fegyenceinek egyharmada sókihágás miatt tengeti életét börtönrácsok mögött. Végül is a nagy francia forradalom szüntette meg a sóadó beszőlgáltási kötelezettségét.

Az italokra kiszabott adókkal sem áll másképp a helyzet. A földesúr állapítja meg a szüret idejét, aminek a következménye, hogy a termés nem egyszer tönkremegy, így a veszteség nagyon magas. A gazdagok igazságtalan előjogai gondoskodnak arról, hogy aki a szőlőskertet tulajdonképpen megművelte, az alig számíthatott nyereségre.

A szőlőskertekbe betört vadat nem szabad megölni, ez nemesi privilégium, hanem csupán kövekkel kell elhessegetni. A kerteken keresztül-kasul vágatózó nemes vadászurakat azonban még ilyen módszerekkel sem lehet kordába szorítani. Az egyszerű nép legfőljebb öklét rázhatja utánuk, és még tovább kesereghet.

Azért időzünk kissé kimerítőbben e kor szociális viszonyainak ábrázolásánál, mert Páli Vince is a kor eme „triste milieu”-jéből, szomorú környezetvilágából származott. Másképp fogalmazva: ő is a kor proletáriátusának a gyermeke.

Ez a tény, — amelyet különben polgári életrajzírói alig tartanak mélyebb elemzésre méltónak —, döntően határozza meg alapvető magatartását és egész későbbi szociális ténykedését. Proletári öntudatból fakad a „nagyfejűek” iránti csöndes dac és ellenszenve, amely sokféle formában egész életén keresztül újra és újra átüt cselekedetein és szavain. Jellemző, hogy a megjegyzés: „Csupán disznópásztor vagyok és egy szegény falusi család sarja” visszatérő mondásai közé tartozik.

„Szűkebb hazámban, — írja Vince — kölest esznek az emberek. Ebéd idején egy nagyobb tábla öntik, amelyet a ház lakói körül ülnek. Miután mindnyájan ettek, ismét visszatérnek munkájukhoz.”

Hogy a nevével kapcsolatos hamis elképzeléseket megakadályozza (mivel a „Vincent de Paul” írásmód nemesi eredetre utalhatna), vezetéknevét a „De” és „Paul” szavak összevonásával Depaul-ra változtatja. A legszívesebben veszi azonban, ha egyszerűen „Monsieur Vincent”-nak szólítják.

Vince későbbi élete során ismételten felszínre tör akkor már persze mély hittel párosult proletár öntudata. Egyik, később híressé vált beszédében ezt olvashatjuk: „Istenem, add nekünk a Te papságnak szellemét, amelyet az apostolok és követők: az első papok birtokoltak. Add nekünk a hivatás igazi, mély és isteni szellemét, amellyel a szegény halászokat, kézműveseket és az akkori idők szegényeit kegyesen megajándékoztad. Mert, Urunk, mi is csak egyszerű emberek, munkások és parasztok vagyunk!”

Máskor így ír: „Nem szabad a szegény parasztot vagy szegény asszonyt külseje vagy műveletlensége miatt elitelnünk. Ők néha egyáltalában nem rendelkeznek a gondolkodó emberek külsejével sem azok szellemi képességeivel. Ellenkezőleg: durva veretűek, földiesek. De fordítsuk meg az érmet —, s akkor a hit fényében látni fogjuk, hogy ezekben a szegényekben az Isten Fia lép elénk, aki szegény akart lenni. Szenvedésében neki sem volt emberi arca. A pogányok esztelennek tartották, a zsidók számára botrányt jelentett, s mindeme körülmények között képes volt jó hírt hozni a szegényeknek: „Azért jöttem, — mondotta —, hogy a szegényeknek az Isten országát hirdessem.” A szegények megszépülnek, ha Istenben és annak a tiszteletnek fényében látjuk őket, amellyel Jézus Krisztus övezte őket. Csak ha testi állapotukat tartjuk szem előtt s evilági szemmel tekintünk rájuk, tűnnek elvetésre méltónak.”

Hosszú volt az út, amíg Vince erre a gondolkodásmódra eljutott. Egészen más úton indult. Ha nem is volt koldusszegény, de legalább is erősen jogfosztott társadalmi rétegből származott. S még-

is soha sem lett szociálforradalmárrá, mint például Münzer Tamás. A fiatal Depaul Vince ehhez túlságosan felületes volt. Magatartását épp ezért nem a hasonló sorsúakkal vállalt szolidaritás tudata határozta meg, hanem épp ellenkezőleg egyéni önző törekvése, hogy mielőbb elhagyhassa azt a környezetet, amelyben született. Maga is „nagyjani” szeretett volna lenni, az uralkodó körök egyik képviselője.

A két lehetőség: a forradalmi lázadás és a behódoló megalkuvás közül az utóbbit választja. Célkitűzése: kitörni a „triste milieu”-ből s bejutni az uralkodó rendek soraiba. A sikeres polgári pályafutásban pillantja meg azt a motort, amelynek segítségével elkülönülhet saját osztályától, a „közönséges nép”-től.

A három rend: a papság, nemesség és polgárság közül az elsőben véli megtalálni a legkönnyebben járható utat, s ezért a papi pályát választja. Számára is, mint IV. Henrik számára „megér Párizs egy misét.”

Az a Párizs, ahol a királyi udvar pazar és előkelő légkörében — megfelelő protekció segítségével — leginkább számíthat kényelmes és gazdag életre.

Az egyházi pályafutás tekintéllyel, zsíros jövedelemmel és gondtalan étellel kecsegtet. Az elképzelés, hogy a negyedik rend soraiból azonnal az első rendbe emelkedhet föl, valóban csábító. Ráadásul a kornak a papi hivatásról alkotott képe eléggé nagystílusú életmódot engedélyez.

Vincére is érvényes, amit Richelieu bíborosról mond Abbé Brémond: „Fél a pokoltól, kedveli a teológiát, nem érdektelen az isteni dolgok iránt, de alapjában véve országa mégis csak e világból való.”

Szüleinek elképzelése egybevág a fiatal Depaul terveivel. Érthető módon gondtalan öregkorra vágnak. Vágyaik középpontjában döntő módon áll a papiú gazdasági helyzete s remélt zsíros jövedelme. Elvégre, nem is olyan régen történt, hogy

egy távolabbi rokon, Étienne de Paul, a poymarteti apátság priori tisztéig vitte —, ami rokonaira is jól esően kihatott.

Ilyen meggondolások alapján kerül Vince a daxi „Fekete Ferencesek”-hez az ú. n. „Cordelier” (kötélzsinórt viselő) franciskánus barátokhoz. Az intézeti költségek tűrhető keretben mozognak: Vince szülei egy évre 60 frankot fizetnek, ami akkoriban nem volt nagy összeg. Sajnos, a kiképzés híven tükrözi a költségeket: aligha lehet még csak közép-szerűnek is nevezni.

Vince számára azonban a kollégium kapui nem csak a tudás fájához való utat jelentik, hanem elsősorban a szabadulás lehetőségét társadalmi osztályától. A világról, amelyet maga mögött hagyott, hallani sem akar többé. „Emlékszem, — írja később —, jelentették a kollégiumban, ahol tanultam, hogy apám keres, de én nem akartam beszélni vele.” Megrendítő, milyen nyomást gyakorol a fiatal tanulóra a szegyenkezés társadalmi osztálya miatt.

Semmi sem illusztrálja a feudális társadalmi rend jólétre és tekintélyre épülő gondolkodásának nyomasztó súlyát jobban, mint ez a jellemző epizód: „Emlékszem, kisfiú koromban apám egyszer magával vitt a városba. Mivel rosszul volt öltözve és sántított, szégyelltem vele menni, és megvallani, hogy hozzá tartozom.”

Vince kedvelt és okos tanuló. Amikor Comet úr, a daxi törvényszék ügyvédje és pouyi bíró, gyermekei számára házitanítót keres, a kolostor gvardiánja a fiatal Depault javasolja.

Vince csakhamar családtagként él Comet úr házában. A háziúr is azon a véleményen van, hogy Vince a papi pályát válassza. Abban a korban, melyben tízéves kisfiúkat püspökké szentelnek és bíborossá neveznek ki, nem különösebben föltűnő, hogy Vince 15 éves korában, 1596. december 20-án megkapja a tonzurát és a kisebb rendeket.

Gazdag papi állás biztosításához azonban elengedhetetlen, hogy a jelölt valamely jónevű egyete-

men akadémiai fokozatot szerezzen. Az ilyesmi sok pénzbe kerül — de Jean de Paulnak semmi sem drága, ha fia tanulmányairól van szó. Eladja egy pár ökrét —, s Vince most már beiratkozhat az 1230-ban alapított hírneves toulousei egyetemre, amelynek tanári karához nemrég a boszorkányvádászó Bodin is tartozott.

A fiatal Depaul egyetemi éveiről nem sokat tudunk. Lehetséges, hogy miután kimerítette a szülői támogatást, itt is házitanlóságból fedezte szükséges kiadásait.

Mindenesetre még nincs 20 éves, amikor Périqueux püspöke, François Bourdeille 1600. szeptember 23-án magánkápolnájában pappá szenteli. A trienti zsinat ugyan már régen meghatározta a szentelendő papok korát, (a diakonátushoz 23, a papi rendhez 25 éves kor volt szükséges), a gallikánus Franciaországban azonban senki sem törődött ezzel. Gondtalan anarchia uralkodott e téren; a papi pályához sem nehéz tanulmányokra, sem mély jámborságra, sem megfelelő korra nincs szükség ebben az időben. Csupán az a fontos, hogy valamelyik püspök úgynevezett „Dimissorium”-ot adjon, ami egyfajta szentelési engedély. Mivel a daxi püspököt a kálvinizmussal való kacérkodással vádolják, Vince először a tarbesi püspökhöz fordul az engedélyért, de azt végül is az újonnan kinevezett daxi püspöktől, Jean Jaques du Saulttól kapja meg.

A szent későbbi életrajzírói mindenképpen el akarták tusolni ezt a méltatlan és a kor gyorstalpaló módszerének megfelelő papszentelést. Igyekezetükben meghamisították Vince születési dátumát: egyszerűen öt évvel öregebbnek tüntették föl. Sokáig a történészek is úgy vélték, hogy Vince 1576-ban született.

Pappászentelése után Vince továbbfolytatja egyetemi tanulmányait, anélkül, hogy befejezné, ahogyan a gimnáziumot is befejezetlenül hagyta. 1604. októberében megkapja a teológiai bakkalau-

reátus diplomáját, amely fölhatalmazza az egyházatyák írásainak magyarázására. Később Párizsban a jogi bakkalaureátust is megszerzi. Ez a két bizonyítvány az egész hivatalos végzettsége.

Még pappászentelese előtt sikerül Buzetban, Toulousetől mintegy 30 kilométerre egy intézetben tanári állást vállalnia. Az új foglalkozás kissé enyhíti pénzgondjainak állandó keservét. Természetesen csak ideiglenes munkakörrel lehetett szó.

Szerencséjére Comet úr, régi ismerőse, jónak van a daxi püspökkel. Közbenjárására Vince megkapja a tilhi plébániát, amely nem szegény és népe is jóindulatú. Időközben azonban már egy Saint-Soubé nevezetű pap is szemet vetett Tilhre. Vincének pörösködnie kellett volna, ami nem volt ínyére. Így a plébánosi állásból egyenlőre nem lett semmi, s Vince Toulouseban maradt. Nem sokáig.

1605 elején valami épp annyira sürgős, mint titokzatos ügy, — melyről a mai napig sem tudunk közelebbit —, Bourdeauxba szólítja hősünket. Meglehet, hogy valami újabb sokat ígérő lehetőségéről volt szó, amelyből azonban, úgy látszik, csak a sokat ígérés maradt vissza.

Mintha a Gondviselés végre is kedvezőbb döntésre jutott volna Vince eredménytelen szerencsehajhászása láttán, most mintegy kisújját nyújtja neki.

Alig ér ugyanis Bourdeauxból vissza Toulouseba, amikor szerencséjére meghal egy „idősebb nemeslelkű hölgy”, akinek anyai érzelmeit, úgy látszik, már régebben sikerült fölkeltenie, s aki most egész kis vagyont hagy hátra neki. Az ügy bökkenője: az örökség csupán egy hagyatéki levél formájában létezik, s egy szélhámos birtokában van, aki viszont Marseillebe költözött. Csak hosszú, időrabló kutatások után sikerül Vincének a címet megtudnia. Hogy marseillei útját fedezni tudja, eladja Toulouseban bérelt lovát. A ló tulajdonosa csak később értesül „szerencséjéről”. Vince ugyan később nem szűnik meg hangsúlyozni, hogy vissza-

térte után mindenképp meg akarta az okozott kárt fizetni —, de a dolog megrekedt a szándéknál. 1605. július táján ugyanis hirtelen eltűnik, anélkül, hogy rokonsága, barátai tudnák, hová. Hosszú ideig senki sem tudja, él-e, hal-e? Aztán két év múlva, amilyen hirtelen eltűnt, épp oly váratlanul fölbukkant. Hogy közben mi történt vele, hol tartózkodott és mit művelt, arról megoszlanak a vélemények. Annál is inkább, mivel a későbbi szent, életének erre a szakaszára nem szívesen emlékezett.

Fölbukkanása után 1607. július 24-i keltezéssel levelet ír egykori, időközben meghalt védnöke, Comet ügyvéd fiának. Egész sor olyan kalandról számol be, amelyek Dumasnak, de Papillonnak is díszére válhattak volna. Az akkori kor háttéréből nézve s mindazon töredékes információk alapján, amelyeket Vince korábbi életéből tudunk, az ilyen kalandok persze nem oly valószínűtlenek, mint amilyeneknek első pillantásra látszanak.

A szentek életrajzírói sajnos gyakran abba a hibába esnek, hogy csupa jóindulatból úgy ábrázolják kedvencüket, mintha az minden emberi gyarlóságtól mentesen pattant volna a világra, mint Buddha anyja oldalából vagy mint Pallasz Athéné Zeusz fejéből.

Vince korábbi életében az említett levélre épp oly kevésbé szívesen emlékezik, mint pappászentelésének körülményeire. Az Úr azonban, akinek életét végül is szentelte, nem úgy gondolkodik, mint az emberek, s úgy tűnik, nem szívleli a giccses történeteket. Így Vincének az ifjú Comet-hez intézett levele minden viszontagság ellenére megmaradt. A francia forradalom idején ugyan ellopták, de újra megkerült, s ma egy kolostorban őrzik.

Életrajzíró sem tudná regényesebben megírni Vince tisztelendő úr élményeit, mint ahogy azt ő maga teszi:

„Monsieur, két évvel ezelőtt dolgaim kedvező alakulása miatt tisztán külsőleg úgy tűnt, hogy For-

tuna istennő érdememen kívül arra törekszik, hogy több irigykedőt, mint követőt támasszon nekem. De úgy látszik, mindezt csak azért, hogy bebizonyítsa állhatatlanságát; esetemben a szerencsét szerencsétlenséggé, kegyét pedig kegyvesztettséggé változtatva.

Mivel Ön, Monsieur, ügyeimben jól tájékozott, feltehetően arról is értesült, hogy Bourdeauxból visszatérve egy végrendeletet találtam amelyet egy talpraesett toulousei öregasszony hagyott hátra javamra. Vagyoná néhány bútordarabból és valamennyi földbirtokból állt, amellyel a castresi egyes törvényszék három-vagy négyszáz tallér értékben bíróságilag neki ítélte, egy rossz hírű szélhámos tartozásaként. Ez ügyben a helyszínre utaztam, hogy pénzsükségleteim fedezésére mindent eladjak. Ebben barátaim tanácsát követtem.

Láttam, hogy az ügy rendezése (melyről közelebbit nem szándékozom mondani), tetemes kiadással fog járni. A helyszínre érve ugyanis meg kellett állapítanom, hogy a nevezett flótás egy letartóztatási parancs folytán, — amelyet az említett adósság miatt — ugyancsak az öregasszony eszközölt ki ellene —, kirepült otthonából. Azt is megtudtam, hogy Marseilleben jó üzleteket bonyolít le, s tetemes összegek fölött rendelkezik. Ügyem intézője ezért úgy gondolta, (ahogyan az ügy állása is követelte), hogy menjek Marseillebe, mert ha az imponzor egyszer börtönbe kerül, legalább két- vagy háromszáz tallért tudok belőle bírósági úton kicsikarni.

Mivel azonban nem volt pénzem, s hogy a dolog gyorsabban intéződjék, eladtam a lovat, amelyet Toulouseban béreltem, abban a hitben, hogy visszatérve, a dolgot rendezni fogom. A balszerencse azonban megakadályozta visszatérésemet, úgyannyira, hogy szégyenkezniem kell a dolog ily elintéződése miatt. Bizonyára nem tettem volna így, ha Isten ügyeim intézésében segítségemre lett volna —, ahogy nekem tűnt.

Az említett tanácsot követve tehát Marseillebe utaztam, ott elcsíptem, s börtönbe zártam embe-remet, s megegyeztem vele 300 tallérban, amelyet kezembe kifizetett. Amikor éppen elhatároztam visszatérésemet, egy nemes ember, akivel együtt laktam, rábeszélte, hogy Narbonneig utazzam vele hajón.

Hogy gyorsabban ott legyek s megtakarítsam pénzemet (illetve, hogy soha oda ne érjek, s hogy mindent elveszítsek), hallgattam rá. A széljárás olyan kedvező volt, hogy még ugyanazon a napon kerek ötven mérföld távolságra levő Narbonneba értünk volna, ha Isten meg nem engedi, hogy három török kalózhajó megtámadjon bennünket. Ezek éppen az Oroszlánöböl vidékén cirkáltak azokra a hajókra várva, amelyeknek Beaucaire felől kellett volna jönniük, ahol éppen misét tartottak.

A támadás oly heves volt, hogy közülünk hárman-négyen meghaltak, a többiek pedig megsebesültek. Egy ellenséges nyíl engem is eltalált, úgy, hogy a seb életem végéig mint valami barométer jelzi az időváltozást.

Ezért arra kényszerültünk, hogy ezeknek a borzalmas, tigriseknél vadabb embereknek megadjuk magunkat. Mivel egyik legfontosabb emberüket elvesztették, és négy-öt gályarabjukat embereink megölték, első dühkitörésükben hajóskapitányunkat ezer darabra kaszabolták.

Miután ideiglenesen bekötötték sebeinket, láncra vertek bennünket, és folytatták rablóhadjárataikat. Ezernyi rablást követtek el, de azoknak, akik ellenállás nélkül megadták magukat, visszaadták szabadságukat, miután mindenüket elvették.

Különböző árukkal megrakodva, hét vagy nyolc nap múlva végül is a berber partoknak vették irányukat, amely a banditák fészke és a tolvajok eldoradoja még akkor is, ha a szultán erről semmit sem akar tudni.

Miután megérkeztünk, a fogságba vételünket igazoló jegyzőkönyv alapján eladásra állítottak ki

bennünket. Azt állították, hogy spanyol hajón ejtettek bennünket fogságba —, mivel tudták, hogy e hazugság nélkül a király szolgálatában álló konzul, akinek feladata a franciák szabad kereskedelmét biztosítani, megszabadított volna bennünket.

Eladásunkat a következőképpen rendezték meg: miután teljesen pőrére vetkőztettek bennünket, mindegyikünknek nadrághoz hasonló ruhadarabot, vászonkabátot és sapkát adtak. Keresztülvezettek bennünket Tunisz városán, amelyet külön eladásunk miatt kerestek föl. Miután láncsal a nyakunkon ötször-hatszor végighajszoltak bennünket a városon, visszavezettek a hajóra, hogy az oda gyűlt árusok meggyőződhessenek arról, ki tud jól enni s ki nem, s ezzel bizonyítsák sebeink jelentéktelenségét.

Ezek után a vásártérre vezettek bennünket, ahol a kereskedők, — ahogy ezt a lovak vagy ökrök vásárlásánál teszik —, alaposan megvizsgálták bennünket. Először ki kellett nyitnunk a szánkat, hogy lássák a fogainkat, majd megtapogatták bordáinkat, megvizsgálták sebeinket, később járnunk, menetelnünk, majd futnunk kellett, azonfelül pedig súlyt emeltünk és birkóztunk is, hogy lássák, kinek mennyi ereje van. Ezenkívül még ezernyi más megpróbáltatást is el kellett viselnünk.

Engem egy halász vett meg, de csakhamar túl adott rajtam, mivel egyszerűen nem viseltem el a tengert s a tengeri betegség következtében mindenfajta munkára alkalmatlan voltam. A halász egy öregembernek, egy stagirita orvosnak adott el, aki a kvintesszencia nagymestere volt, nagyon ember-séges és jóindulatú rabszolgatartó, aki — mint elmondotta —, a bölcsek követ kutatta.

Munkája eredménytelen maradt, viszont más téren, az ércek átalakításánál sikere volt. Ennek bizonyítékát többször is láttam. Egyenlő mennyiségű aranyból és ezüsből kis lemezeket állított elő, aztán egy bizonyos arányban különböző porokat kevert hozzájuk, majd megint lemezeket tett rájuk,

hogy ismételten porokat keverjen a vegyülékhez. Az egészet olvasztótégelyben, illetve az aranyműveseknél használt tégelyben végezte. A keveréket 24 óráig a tűzön hagyta, majd fölnyitván a tégelyt, megállapította, hogy az ezüst arannyá vált. Többször is megfigyeltem, hogy higanyt finom ezüstit szilárdított. Ezt aztán eladta, hogy a bevételből a szegényeket segíyezhesse.

Az én feladatom abban állott, hogy a 10-12 kemencében a tüzet tápláltam, ami — Istennek legyen hála! — több örömet szerzett számomra, mint amennyi munkát okozott.

Mesterem nagyon szeretett. Tetszését találta benne, hogy velem az alkimiáról s annak törvényeiről társalogjon. Mindenáron igyekezett e tudomány számára megnyerni, s annak fejében gazdagságot és sok tudást ígért.

Isten állandóan szította bennem a szabadulás reményét, lankadatlan imáim miatt, amelyeket Hozzá és a Szepültelen Szűzanyához intéztem, akiknek — meggyőződésem szerint — végül is a szabadulásomat köszönhettem. A remény és az erős hit, hogy Önt megint viszontláthatom, arra ösztökéltek, hogy mesteremet állandóan kérleljem, tanítaná meg nekem a vesehomok gyógyítását, aminél, mint láttam, naponta csodákat művelt. Meghallgatta kérésemet, sőt azt is megengedte, hogy előkészítsem s a betegeknek beadjam a megfelelő szereket.

Hányszor kívántam azóta, hogy az Ön elhunyt testvér-ura (és az irántam tanúsított jóindulatban mecénástársa!) iránti hálából az Ön rabszolgája lehessenek! Mennyire szerettem volna idejében ennek a titoknak a nyitjára jutni, amelyet most Önnek átadok, miközben kérem Önt, vegye oly szeretettel, mint ahogy szívbéli meggyőződésem, ha idejekorán tudtam volna mindazt, amit most Önnek elmondhatok, a halál nem diadalmaskodott volna (legalább is ilyen módon) az Ön testvére fölött —, még ha tudjuk is, hogy az ember napjai Isten előtt

meg vannak számlálva. Mert bármennyire is igaz ez, ő mégsem azért halt meg, mintha Isten a napjait egy bizonyos évszámnak megfelelően számlálta volna, hanem megfordítva: Isten így számlálta napjait, mivelhogy éppen ennyi esztendeig élt. Vagy hogy világosabban fejezzem ki magam: amikor meghalt, nem azért halt meg, mert Isten így akarta, vagy napjainak számát így határozta meg, hanem mert Isten így látta ezt előre.

Ennél az öregembernél voltam tehát 1605 szeptemberétől kezdve a következő év augusztusáig, amikor is a Nagyvezírhez hívták, hogy annak szolgálatába álljon. A tervből azonban nem lett semmi, mert időközben szomorúságába belehalt. Engem unokaöccsére hagyott, egy igazi antropomorfitára. Ő nagybátyja halála után hamarosan túl adott rajtam, mivel az a hír járta, hogy Bréves úr, a király törökországi nagykövete, a Nagyvezír írásával kezében úton van, hogy visszavigye a keresztény rabszolgákat.

Egy hitehagyott keresztény vett meg, aki a savoyai Nizzából származott. A „temat”-jára vitt magával. Így nevezik azt a földbirtokot, amelyet a szultántól lehet bérelni; mivel a népnek semmije sincs, minden a szultáné. A temat a hegyekben volt, ahol a vidék nagyon forró és magányos.

Az aposztatának három asszonya volt. Ezek egyike skizmatikus keresztény, nemes szellemű görög nő volt, s hozzám nagyon jóindulatú. A másik asszony pedig a rabszolgaságból való szabadulását segítette elő később. Ez török volt, s az isteni könyörületesség eszközévé vált, amennyiben urát a hitehagyás karmaiból megmentvén, ismét visszavezette az egyház ölébe.

Ez az asszony kíváncsi volt életmódunkra, így naponta fölkeresett a földeken, ahol árkot ástam. Egyszer azt parancsolta, énekeljek Istenemnek dicsőítő énekeket. Ekkor ott eszembe jutott Izrael fiainak a babiloni fogságban fogant énekének verssora: „De hogyan énekeljünk éneket az Úrról az ide-

genek földjén?” Valami mégis arra indított, hogy könnyes szemmel belekezdjek a 137. zsoltárba: „Super flumina Babilonis” (Babilon vizei mellett ültünk és sírtunk), majd elénekeljem a Salve Reginát és más énekeket. Ezek annyira megnyerték tetszését, hogy egészen oda volt a bámulattól. Nem is késlekedett férjét korholni, hogy igazságtalanságot követett el, amikor vallását föladta, melynek jóságáról elbeszélésem s dicsőítő énekeim meggyőzték. Dalaim oly nagy örömet szereztek neki, hogy — mint mondotta —, nem tudja hinni, hogy atyáinak paradicsoma s mindaz, amit ezzel kapcsolatban remél, oly dicsőséges és örömteli lehetne, mint az a gyönyör, amit érzett, miközben én az én Istenemet dicsértem. Ebből arra következtetett, hogy egyenesen csoda történt vele. Ez a Kaifás, illetve Bálaám szamara beszédével mindenestre elérte, hogy férje a következő napon kijelentette: a legközelebbi alkalommal majd Franciaországba megyünk. S meg fogom látni, rövid időn belül olyan kiútra talál, ami miatt dicsérni fogjuk Istent.

A rövid időből tíz hónap lett. Közben az asszony vígasztalt ezekkel a hasztalan reményekkel, amelyek később mégis beteljesedtek.

Tíz hónap után sikerült mindhármunknak megszöknünk egy kis csónakon, s június 28-án Aigues-Mortesbe, majd röviddel később Avignonba értünk, ahol Őkegyelmessége, a pápai megbízott a renegátot meghatottan s könnyes szemmel visszavette az Egyházba. Mindez nyilvánosan történt a Szent Péter templomban, Isten nagyobb dicsőségére és a jelenlévők épülésére.

Őkegyelmessége mindkettőnket visszatartott, hogy magával vigyen Rómába, ahová azonnal útra akart kelni, mihelyt utódja ideérkezik, hogy harmincéves működése után, amelyet János napján töltött be, leváltsa. A vezeklőnek megígérte, hogy fölvéteti a „Fate bene fratelli” szigorú kolostorba, ahol Isten szolgálatára szentelheti egész életét. Nekem pedig zsíros javadalmat ígért. Megtisztelt

azzal, hogy nagyon szeretett és előzékenyen viselkedett irántam, mert megtanítottam az alkímia egyik-másik titkára, amelyek — mint mondotta — többet érnek neki, „che si io liavesse datto un monte di oro”, vagyis mintha egy halom aranyat ajándékoztam volna neki. Ugyanis egész életében alkimiával foglalkozott, s nem vágyik más kielégülésre.

Őkegyelmessége tudta, hogy egyházi férfiú vagyok, s megbízott, szerezzem meg szentelési okmányaimat, egyben megígérte, hogy jót tesz velem s javadalmat szerez számomra.

Nem volt könnyű dolog megbízható személyt találni, hogy ezeket a dolgokat elintézzze. Végre is Őkegyelmessége házának egyik barátját, Carantelle urat küldte Toulouseba, aki átadja leveletemet. Arra kértem őt, csináljon egy gyors kitérőt, s lovagoljon Daxba, adja át Önnek leveletemet, s vegye át a fent említett okmányokat és azokat is, amelyeket Toulouseban kaptam, mint bakkalaureus, s melyeket szíveskedjék neki átadni. Ezzel kapcsolatban megfelelő elismervényt küldök Önnek. Cantarelle úr a házhoz tartozik, s Őkegyelmessége kifejezetten megparancsolta neki, feladatát hűségesen hajtsa végre, s ha közben már útrakeltünk volna, papírjaimat küldje Rómába.

Magammal hoztam két türkizt, amelyeket a természet gyémántkő formájúnak képzett. Az egyiket Önnek ajándékozom a kéréssel, fogadja éppoly szívesen, mint amilyen alázattal küldöm.

Biztos vagyok benne, Uram, hogy Önnek és hozzátartozóinak hitelezőim miatt sok bosszúságot okoztam. Azzal a 100 vagy 120 tallérral, amelyeket adósom átadott, már kielégítettem volna őket, de legjobb barátaim azt tanácsolták, tartsam meg a pénzt Rómából való visszatértemig, hogy elkerüljem az esetleges pénzhiányból adódó nehézségeket (bár Őkegyelmessége asztaltársaságát osztom s jóindulatát élvezem). Meg vagyok azonban győződve arról, hogy ez a botrány megint jóra fordul.

Arnaudin úrnak s anyámnak is írok. Nagyon kérem, küldje el nekik leveleimet, Cantarelle úr meg fogja fizetni. Ha véletlenül az anyám helyezte biztosságba az okleveleket, akkor azok Rabel úrnál vannak.

Különben csak arra kérem Önt, ajándékozzon meg továbbra is jóindulatával. Maradok Monsieur hű és engedelmes szolgája.”

Kalandokból nem lehet élni, annál kevésbé, mivel Vince távolról sem gondol arra, hogy élményeiből tőkét kovácsoljon. Egy dolog azonban kivétel maradt. Mint eddig is mindig, valahányszor kudarcba fulladt kísérlete, hogy kitörjön a „triste milieu”-ből s bekerüljön a magasabb társadalmi osztályok egyikébe, a Gondviselés most is küld valakit, aki legalább is lelki válságából kimenti. Ezúttal az avignoni pápai megbízott az, aki segítségére siet. Petro Francesco Montorio láthatólag tetszését lelte Vincében.

Február végén hősünk új mecénásával Rómában időzik. „Monsignore kegyét és asztaltársaságát élvezem” – írja a fiatal Cometnak. Monsignore szinte féltékeny Vince alkimista tudására, de megígéri, hogy Franciaországban bőséges jövedelmet szerez majd neki –, és ez Vince célja.

De a reménységek ezúttal is mély csalódásba torkollnak. 1608. végén Vince változatlanul szegényen tér vissza Párizsba, hogy ott letelepedjen. Egyik napról a másikra él, s a régi nótát fújja, erről nem akar lemondani. Anyjának írt levelében (apja már 1598-ban meghalt) bizakodva elmélkedik egy „tisztas retiráda lehetőségeiről, amely hamarosan meg fogja engedni, hogy napjaim hátralévő részét nálad töltssem.”

Napjai hátralévő részét? Páli Vince még nem egészen huszonkilenc éves, amikor ezt írja. Rossz sora van, s zsíros jövedelemről álmodik.

Néhány nappal e levél megírása után azonban helyzete gyökeresen megváltozik. Udvari körökből származó protekcióval IV. Henrik elvált feleségé-

nek, Margarete de Valois királynőnek alamizsnamesterévé nevezik ki.

A „vidám Margit”, — ahogy az udvar a királynőt becézi —, egyike a kor különleges személyeinek. Miután elvált a királytól, a magasrangú munkanélküli életét éli. Átfogó műveltsége révén, — latinul és görögül tökéletesen olvas és ír —, költőkkel, zenészekkel, filozófusokkal érintkezik —, s ezt nem csupán szellemi értelemben. Véget nem érő szerelmi kalandjai mellett mégis elegendő ideje marad mind lelki elmélyülésre, mind a szegények segélyezésére. Vincén kívül még hét alamizsnamestert — köztük egy püspököt is — foglalkoztat.

Vincét a kórházaknak szánt segély elosztásával bízza meg, amelyek közül a palotájával szemben fekvő Hospital de la Charité-t tekinti elsősorban szívügyének. Itt a Charité kórházban találkozik először Ófelsége alamizsnása korának tömény nyomorával, s itt ébred föl benne először a szolidaritás tudata a világ minden szegényével.

1610 május 14-én IV. Henrik merénylet áldozata lesz. Párizs még föl sem ocsúdott a tett utáni rémületből, amikor Vince ugyanazon hónap 18-án az aixi püspök kezéből megkapja a Saint-Leonhard de Chaumes-i cisztercita apátság javadalmait.

De a Gondviselés, más utat szánt neki, most sem siet a jövedelemről álmodó s úri köröket kereső pap segítségére. Az apátság gazdagsága csak papíron létezik. Vince szegény marad.

A nyomor, amellyel nap mint nap találkozik, végül is elgondolkoztatja. Lassan, de egyre határozottabb körvonalakban bontakozik ki benne az isteni kegyelem hatása.

Eddigi jóindulatú, de erősen világi érzésű jótevőivel ellentétben, most egészen más szellemű jóbarát keresztezi útját. Pierre Bérulle abbé, a francia kereszténység nagy megújítója s mélyen jámbor lelki vezetője az, aki Vince életének hajóját a hitből és szeretetből táplálkozó felebaráti tettek mély vizeire kormányozza.

Hatása alatt lassan leválik Vince lelkéről az önző karriervágy repedező páncélzata —, s amilyen mértékben lankad benne az evilági dicsőség, a hatalom és pompa keresésének szándéka, oly mértékben kezdi látni a széles tömegeket, akiknek hátat akart fordítani, s olyan mértékben találja szíven a kor proletáriátusának keserű helyzete. Egyre erősebben dereng benne a belátás, hogy hivatása nem állhat jötevők és zsíros jövedelmek önző keresésében, hanem hogy neki saját magának kell kora legelhagyatottabbjai jötevőjévé válnia, egyaránt táplálván korgó gyomrukat s éhező lelküket.

Még nem tudja, hogy ezzel az elhatározással majdan mindazok példaképévé válik, akiknek társadalmi szereplése nem annyira szociális elméletek fölállításában, mint inkább a konkrét nyomor elleni küzdelemben nyilvánul meg.

Valóban Grand Siécle, nagy évszázad az, amely töméntelen gyilkosság, vér, könny és véget nem érő fecsegés mellett mintegy jóvátételként ilyen embert is adott: egy, a szó legnemesebb értelmében vett szocialistát.

II.

A HIT ÚTJÁRA TÉRVE

„Szegény, igaz, irgalmasságra érdemes nép-ség, hogy szomjazol az Isten szava után!” Münzer Tamásnak, a stolbergi keresztény forradalmárnak sóhaja egy egész kor kereszténységének siralmas állapotát fejezte ki, amely már rég eltávolodott az evangélium útjelző tábláitól.

A reformáció valóban a kor szükségletéből fakadt. Neki jutott a hálátlan szerep, hogy fölvágja a régóta meggyült harag és elégedetlenség gennyes daganatát.

„Nézzétek, hogy vezérli a hívő világot ‚Kupec Gyula’, hogy bocsátja áruba a mennyországot!” — dohogott Huttel Ulrik lovag, II. Gyula pápa búcsú-ügyleteivel kapcsolatban.

S Münzer tovább: „Mit mondjak? Az urak, akik csak zabálnak, isznak és lopnak, akik éjjel-nappal csak azon törik a fejüket, hogyan hízlalhatják magukat, s hogyan szerezhetnének zsíros jövedelme- ket. Nem Krisztushoz hasonlítanak, kedves Urunk- hoz, aki magát a kotlóstyúkkal hasonlította össze, aki csibéit melengeti. Nem is adnak a vígasztalan, elhagyott emberiségnek tejet Isten oktatásainak ki- meríthetetlen kútjából. Mert nem kíséreltek meg hinni. Inkább olyanok ők, mint a gólya, amely a me- zőkön és a mocsarakban békákra vadászik, és utá- na megemésztetlenül köpi ki őket fészkében fia- nak. Ugyanígy cselekszenek a pénzharácsoló és kamatbehajtó csuhások, akik az Írás holt betűjét el- nyelik, hogy a puszta tetűt sem érő betűt, s a meg sem kísérelt hitet ismét kiköpjék a szegény népnek! Nézetem szerint nem ok nélkül nevezik más népek a mi hitünket majomkodásnak.”

Még a reformáció előestéjén írta Luther tanító-

mestere, a salzburgi Szent Péter kolostor apátja, Staupitz: „Krisztus segítsen bennünket ahhoz, hogy azon evangélium szerint éljünk, amelyet naponta szánkra veszünk, mert úgy látom, sokan visszaélnék ezzel az evangéliummal evilági szabadságaik fedezésére.”

Hogy a kor forrongó elégedetlensége az erkölcsi korrupción túlmenően a szociális visszaélések miatt is föllángolt, arról olyfajta mondások tanúskodnak, mint a gúnyoros kérdés: „Amikor Ádám ásott és Éva ruhát mosott, hol volt akkor a nemes ember?”

Amikor az egyház képviselőinek megtépázott kis csapata, a tridenti zsinat atyái összegyűltek, hogy a közös ház ledőlt és megrongált tartópilléreit ismét helyreállítsák, figyelmüket elsősorban a teológia kérdései kötötték le. Alig jutott arra idő, hogy a kor szociális kérdéseit szemügyre vegyék — bár ezek szerves indítékai voltak a reformációt kiváltó elégedetlenségnek. Maguk a reformátorok is csak részben gondoltak ezen bajok orvoslására.

A reformáció zűrzavaros korának peremén, a tridenti zsinat után a katolikus egyház keretén belül egyre-másra alakulnak kezdetben még jelentéktelen, de annál radikálisabb körök, amelyek az egyház megújodását s a jámborság elmélyítését írják zászlójukra. Franciaországban is megfigyelhető ez a fejlődés.

A „milieu dévot”, a „jámbor környezet” kezdeményezői legtöbbször papok, de gyakran hívő megújodást óhajtó világiak is. E körök egyike, — amelyik később Vince életében jelentős szerepet játszik —, Párizsban működik. Vezetője nagyképzettségű és köztiszteletnek örvendő misztikus nő: Acarie asszony. Ehhez a szalonhoz tartozik a szentéletű pap: Pierre Bérulle abbé is.

A „milieu devot” szellemisége nem ismeri a múltbatekintő vágyakozást, s nem kívánja vissza a „rég jó idők”-et. Mindenfajta restauráció vagy katolikus ellenreformáció gondolata távol áll tőle.

Mértékadó képviselői magas képzettségű, fölvilágosult és haladószellemű férfiak és nők, akikben a jövőbe tekintő előrelátó gondolkodás mély lelki-séggel párosul. Mindent megértő derűlátásukban a kereszténység elutasításának okát nem annyira az emberek rosszaságában, mint inkább a széles körökben elterjedt, a kereszténység valódi lényegét félreismerő tudatlanságban keresik. „Ha a világot előntötte a bajok áradata, ha úgy tűnik, hogy az ördög uralja, akkor ennek oka az, hogy az emberek túl kevésbé ismerik Istent. Irtsuk ki a sötétséget, úzzuk el a tudatlanságot! Ezért tartom fontosnak, hogy társaságot alapítsunk, melyben okos és érelyes papok vannak, akik az apostolok példája szerint mindenhová elmennek s a hit igazságait mindenütt elterjesztik.”

Bérulle ezen szavai jól jellemzik a „milieu dévot” említett szellemiségét. Ő barátságban áll Descartes és Malebranche filozófusokkal, saját maga a descartesi bölcsélet egyik fő művelője, pedig oratoriánus páter.

Az itt említett körök felvilágosult, haladó gondolkodására jellemző az a tény is, hogy a kor legmodernebb tantervét és oktatási, valamint nevelői gyakorlatát a Néri Szent Fülöptől alapított és Bérulle által Franciaországban is meghonosított Oratórium tagjainak köszönhetjük. Iskolai és otthoni szabályzatuk például megtiltja a testi fenyítést, csak bizonyos rendreutasítást engedélyez. Bevezeti az ingyenes oktatást. A jezsuitákhoz hasonlóan az oratoriánusok is nagy súlyt fektetnek tanulók testnevelésére és a sportra.

Bérulle abbé szellemi nagyvonalúsága és fölvilágosult türelmessége mély keresztény meggyőződéssel párosult. Vonzása alól nehezen tudta magát bárki is kivonni.

Ugyanezt lehetne a kor másik nagy keresztény alakjáról, Szalézi Szent Ferencről —, de még sok másról is elmondani. Mindannyian a keresztény megújulás lelkes munkásai, akiknek lelkületét sem-

mi sem jellemzi jobban, mint Medici Katalin kancellárjának, Michel de Hospitalnak mondása: „Ezekkel az ördögi jelszavakkal, mint ‚pártok‘, ‚fölkelések‘, ‚lutheránusok‘, ‚hugenották‘, ‚páristák‘ — ezt a szép szót szegezzük szembe: ‚keresztények‘.”

Bérulle szavai s példája a csalódott, karrierista Vince lelkében termékeny talajra talált. Emellett azonban egy másik jellemalakító tényezőt is megfigyelhetünk nála: a szegény emberek fiának szociális érzékenységét. Ez vezeti túl a „milieu dévot” erősen misztikus, erősen elméletieskedő világán, és teszi a szociális tettek apostolává. És talán ez a magyarázata annak, hogy bármilyen kézenfekvő lépés volna is —, Vince nem lép be az Oratóriumba. Inkább vidékre, szűkebb hazájának szegény emberei közé, a kórházakba és a proletárok kunyhóiba akar menni.

Ezirányú belső pálfordulása 1610. körül következik be. Kerek harminc éves, amikor élete végérvényesen arra a vágányra terelődik, amelyet Bérulle abbé s Isten mutat meg neki.

Bérulle abbé első társai közül különösen François Bourgoing, Clichy plébánosa magaslik ki. Az abbénak égető szüksége van erre a papra az Oratóriumban, ezért arra ösztökéli Vincét, hogy vegye át Bourgoingtól a clichyi plébániát.

Clichy, — ma Párizs egyik külvárosa —, akkoriiban kis falu volt. Vince 1612. május 2-án veszi át a hatszáz lelket számláló plébániát. Csakhamar sikerül hívei szeretetét megnyernie. Lelkesen segítenek neki a templom helyrehozatalánál, amelynek oltára már szétmállóban volt. Az ilyen módon megújított plébániatemplom még ma is emlékeztet a későbbi szent itteni működésére.

Ezen időben Vince papnevelőiskolát is alapít, amelynek falai közt egy tucat fiatalember készül papi hivatására.

Különösen a szegény embereket ejti Vince jósága rajongásig menő ámulatba. Érzik, hogy Vince

cözülük való, megértést kapnak tőle, s nem tekinti űket a javadalommal együtt járó kényszerű ráadásnak —, ilyesmiről Clichyben amúgy sem lehetett szó.

De a lendesi származású parasztyerek is jól érzi itt magát. Hiszen ezen a talajon nőtt föl, jól ismeri és jövendő működési területének tekinti azt. Nem csoda hát, hogy olyan helyzet alakul ki, amelyről Vince később így nyilatkozik: „Falusi pap voltam, szegény pap, s milyen rendes népem volt, milyen engedelmes mindabban, amit kértem! Ha azt mondtam nekik, hogy minden első vasárnap gyónni jöjjenek, egyik sem maradt el. Eljöttek, meggyóntak, s én láttam, mennyi lelki hasznot merítettek belőle. Ez annyi vígasszal töltött el, s oly elégedett voltam, hogy azt mondtam magamban: ‚Istenem, milyen boldog vagy, hogy ilyen rendes néped van‘, és: ‚Azt hiszem, a pápa sem olyan boldog, mint az a pap, aki ilyen jólelkű nép körében él!‘”.

Amikor egy alkalommal Henri de Gondi, az első retzi bíboros, Vince hogyléte felől érdeklődik, ő azt feleli: „Monsignore, olyan megelégedett vagyok, hogy meg sem tudom mondani.” Amikor a bíboros megelégedettségének oka után kérdezősködik, Vince hozzáfűzi: „Mert rendes községem van, amely hallgat mindarra, amit mondok. Azt hiszem, sem a Szentatya, sem Ön, Bíboros úr, nem oly boldog, mint én.”

A clichyi pap boldogsága persze nem tart sokáig. Bérulle, aki az áthelyezéseket bizonytalansággal, de végül is saját érdekeinek s elgondolásainak megfelelően hajtotta végre, éppoly kevésbé habozik Vincét Clichyből elmozdítani, amikor a gályarabok felügyelő tábornoka, Fülöp-Emmánuel de Gondi márki fiainak nevelőt keresve hozzá fordul, mint ahogy nem késlekedett őt odahelyezni, amikor szüksége volt Bourgoingra.

Vince így rövid egy évi működés után elhagyja Clichyt, hogy átvegye a Gondi családban a nevelői

tisztet. A Gondik Olaszországból származtak, s Medici Katalinnal jöttek az országba, ahol a család Antonio de Gondi nevű tagja Lyonban bankot alapított. A királyné jóvoltából azonban csakhamar foglalkozást vált: bankárból II. Henrik udvarmestérévé lesz, felesége pedig a királyi gyermekek nevelőnője. A házaspár végül is magas rangot ér el az udvarban. A legidősebb fiú Albert, aki tehetséges semmittevő, csakhamar a gályák tábornoka, Retz hercege, Franciaország marsallja s a hadsereg legfőbb parancsnoka lesz. Két fia közül az idősebbik, Henrik az első bíboros a retzi bíborosi széken, a fiatalabbik Fülöp-Emmánuel pedig, — akinek családjában Vince nevelőként működik —, a gályák tábornoki tisztét öröklí.

Őseivel ellentétben, Fülöp-Emmánuel Gondi nem rendelkezik családjá közismert rossz tulajdonságaival: jóindulatú, őszintén hívő ember volt. Ami persze nem jelenti, hogy mentes lenne korának szenvedélyeitől.

Így többek között rendületlen híve a párbajozásnak, míg Vince meg nem „téríti”. Mint a „milieu dévot” valamennyi személyisége, Vince is irtózik mindenfajta vérontástól, megrögzött ellensége a párbajozásnak, háborúskodásnak. Amikor később, Ausztriai Anna idejében a király „Lelkiismereti tanács”-ába választják, első dolga, hogy kikeljen a párbajozás szerinte idejétmúlt szokása ellen. Neki s barátjának, Olier abbénak köszönhetette Franciaország az 1661. évi királyi rendeletet, amely szigorúan megtiltotta a párbajozást. Hogy ez mit jelentett abban az időben, csak akkor érthetjük meg, ha tudjuk, hogy alkalmilag a korabeli időtöltés csupán a Saint Sulpice templom előtti téren hetente 17 ember életébe került!

Bármennyire is megveti Vince az arisztokrata körök üres és léha levegőjét, — szobáját csak néha hagyja el, s a Gondi családban úgy él, mint egy szerzetes —, a felsőbb körökkel ápolt kapcsolatai egész sereg lehetőséget nyitnak meg számára, és

ezeket a szegények érdekében ki is használja. Nevelői működése így gondviselészerű volt.

A tábornoki család két fia közül Vincének az idősebb fiú, Péter nevelése jut feladatul. A fiatalabbikkal úgy sem jutott dűlőre; ő lett később ama hírhedt második retzi bíboros, akiről csakhamar az a szólásmondás járta, hogy mindenre képes, „még az imádságra is”.

Gondi tábornok felesége, Margarete de Silly, kellemes, de módfelett kiengyensúlyozatlan személység, aki Vincének, gyóntatóatyjának s lelki vezetőjének paraszti idegzetét nem kis mértékben igénybe vette. Gyermekének nevelőjét határtalan tisztelettel övezte, s szavát szentírásnak tekintette. Ennek persze jó oldala is volt. „Madame la Générale” nem csupán mindenben segíti Vince alapítványait, hanem maga is teljesen a szegényeknek és betegeknek szenteli idejét. Aligha akad az akkori Franciaországban olyan uradalom, amelynek cselédei — számszerint nyolcezen álltak Picardiától Champagneig a Gondi család szolgálatában! — oly tűrhető sorsot élvezhettek, mint a gondi uradalmon.

Mindezek ellenére, sem a Gondi házaspár jóindulata, sem a körükben élvezett tisztelet sem tudja Vincét az otthonosság érzetével megajándékozni. Nem ez az ő világa.

Inkább udvariasságból, mint meggyőződésből tűri, hogy jószándékú házigazdája megszerezze neki a Rouen-i egyházmegyéhez tartozó Ecuís káptalani és káptalani kamarási címet.

Valójában menekülni akar a Gondi házból. Bérulle-nak elárulja, hogy „valamilyen formában vidéken a szegény falusi lakosság nevelésének és szolgálatának akarja szentelni magát.” Bérulle végül is meghallgatja kérését, és Vincét a lyoni egyházmegyéhez tartozó Chatillon-les-Dombes-i plébániára helyezi.

1614. augusztus elsején érkezik meg új működési területére, anélkül, hogy Párizsban bárkitől el-

búcsúzott volna. Új hívei később „rendkívül szerény és magábafordult férfi”-nak jellemzik, aki „nagylelkű a szegényekkel szemben, sohasem hangoztatja jogait, rendkívül alázatos, okos, és szereti felebarátait.”

Vince itt is teljes erővel veti magát a munkába. Amikor a 2000 hívőt számláló plébániát átveszi, hat öregedő káplánt talál ott, akik a gyóntatásért és áldoztatásért pénzt kérnek, egyébként azonban nem valami nagy kedvet mutatnak arra, hogy az Isten szőlőjében tevékenykedjenek.

A templom meg a plébánia gondozatlan, akár a lelkiek. A lakosság szerény élvezeteinek él, az ifjúság nem sokat ad az erkölcsökre, s az egyházközség, — ahogy a lyoni érsekség jegyzőkönyvében olvashatjuk —, egyetlen „vallásos romhalmaz”.

Alig érkezik meg azonban Vince, máris csodához hasonlatos dolgok történnek. Négy hónap alatt rendbehozza a templomot, megszűnik a fizetség ellenében végzett gyóntatás, a templom árnyékában folyó duhajkodásnak is végeszakad. A plébánia épületének helyreállítása időt vesz igénybe. Eközben Vince egy Jean Beynière nevű hugenottánál lakik, aki az ő szavára visszatér a katolikus hitvallásra.

Még nagyobb föltűnést kelt Rougemont gróf megtérése, aki féktelen természetéről az egész környéken hírhedt. Egyetlen látogatás a chatilloni papnál, s a csapodár gróf a Vincével folytatott beszélgetés után magába tér, megváltozik, s megtalálja életének új értelmét. Eladja birtokait, kolostorokat alapít, a szegényeken segít, kastélyában kolostort és hozzá kapcsolt kórházat rendez be. Amikor hosszas szenvedés után haldoklik, keresztényi türelemmel várja utolsó óráját.

Chatillon azonban Vince még egy másik, döntő tetteinek is színhelye lesz. Itt születik meg ugyanis első nagy műve, amellyel nevét kitörölhetetlenül beírja a történelembe: a Confréries de la Charité, a Szeretetszolgálat Testvéri Közössége.

Erről így ír Vince: „Az egyik vasárnapon, amikor éppen szentmiséhez öltözködtem, valaki azt a hírt hozta, hogy az egyik faluvégi házban, mintegy negyedóránnyira a templomtól, az egész család betegen fekszik. A ház lakóiból senki sem oly egészséges, hogy a többieknek segíteni tudna, így aztán bajban vannak. Az eset nagyon szíven talált. Nem mulasztottam el a prédikációmban beszélni róla. Isten úgy megindította az emberek szívét, hogy mindannyian, akik hallották szavaimat, részvétet éreztek a szegény családdal szemben.”

Amikor Vince a mise után fölkeresi az említett házat, nagy örömmel látja, hogy hívei közül többen is odajöttek s mindenféle ajándékot hoztak. „Itt rendet kell teremteni, — gondolja —, mert ha mindannyian egyszerre jönnek, ez ugyan pillanatnyilag segítség, de holnapra már újra visszatér a nyomorúság.” Ezért megszervezi a segítséget.

1617. augusztus 23-ra összehívja plébániájára a segíteni kész asszonyokat. Segítőszervezet alapítását beszéli meg velük, mely ezentúl rendszeresen végzi a szegények és betegek gondozását. Szándékának megfelelően a szervezet tagjai naponta váltják egymást a felebaráti szeretet „testi és lelki” szolgálatában.

Testi szolgálat alatt Vince az anyagi és orvosi ellátásra gondol, míg a lelki segélynyújtáson a haladók előkészítését a halálra, illetve a lábadozók jó útra térítését érti.

Mielőtt azonban az egyesületnek szabályokat ad s azt kihirdeti, még vár egy kissé. Tapasztalatokat akar gyűjteni, látni akarja, hogyan állja meg a helyét a fiatal közösség.

A Szeretetszolgálat Testvéri Közösségének ünnepléses megalapítása 1617. december 8-án a kórház kápolnájában történik. A történelem egyik legnagyobb karitatív kezdeményezésének magvát tizenegy részben házasság, részben egyedülálló nő alkotta, akik a Vince által megfogalmazott szabályzatnak megfelelően elnököt, asszisztentst, kincstár-

rost, gondnokot és két felügyelőt választanak maguk közül.

Az Egyesület tagjai magukat a „Szegények szolgálóleányainak”-nak, illetve a „Felebaráti szeretet szolgálói”-nak nevezik, és kizárólag a szegényeket ápolják. Összejöveteleiket minden hónap harmadik vasárnapján tartják. Ez alkalommal kicserélik tapasztalataikat, megvitatják az esetleges, kiküszöbölendő hibákat, megbeszélik a tennivalókat. Ténykedésük jelmondatát a Szentírásból veszik: „Legyetek irgalmasok, ahogy az én mennyei Atyám is irgalmas hozzátok.”

A Vince által lefektetett szabályzat nem csupán nagy szervezői tehetségét árulja el, hanem mély szeretetét és hitét is, amelyből egész szociális tevékenysége táplálkozott.

„A napos elkészíti az ételt, s odaviszi a beteghez. Vidám, szeretetteljes köszöntéssel üdvözlí. Aztán elhelyezi a tálcát az ágyon, átnyújtja az asztalkendőt, s odaállítja az ivópoharat, készenlétbe helyezi a kenyeret. Hagyja, hogy a beteg megmossa a kezét, majd elimádkozza az asztali áldást, kimeri a levest, a húst tányérra helyezi, majd az egészet elrendezi a tálcán. Ezután szeretettel kéri a beteget, hogy egyen Jézus nevében s szent Anyjának akarata szerint. Mindezt oly szeretettel teszi, mintha saját gyermekét vagy még inkább Istent látná maga előtt, aki a jót, amit egynek a szegények közül teszünk, úgy tekinti, mintha neki tettük volna. Közben a betegnek egy-két szót ejt Urunkról. Ha a beteg szomorú, igyekszik öröme deríteni. Néha kicsire vágja az ételt és inni ad. Miután ily módon a beteg evett, ha van neki valakije, ismét magára hagyja őt, s a következő beteghez megy, hogy annak is hasonlóképpen szolgáljon. Mindig ügyeljen arra, szolgálatát olyan betegnél kezdje akinek van valakije, hogy azokhoz, akiknek senki-jük sincsen, utóljára mehessen, s ott hosszabban időzhessen.”

IV. Henrik minden francia vasárnapi asztalára tyúkot ígért. Amit sem a király, sem nemesei nem

adtak meg a népnek, azt Vince lehetővé teszi: délben minden beteg egy fél kiló birka vagy borjúhúst kap, vasár- és ünnepnapon sült csirke áll az étlapon. Vacsorára vagy sült hús vagy vagdalt hús van. Ehhez minden beteg annyi kenyeret ehet, amennyit akar. Láztalan betegeknek egy pohár bor is jár. Ünnepnapokon a Szeretetszolgálat-hölgyek délben is, este is két-két tojással, valamint vajjal és húslevesrel kedveskednek ápoltaiknak.

Chatillon nem azonos Franciaországgal, még kevésbé az egész világgal. Úgy tűnik, a Gondviselés is gondolt erre, mert nem szűnt meg arra törekedni, hogy Vince művét egyre szélesebb alapokra helyezze. Először azonban még egy nehéz technikai problémát: az élelmiszer raktározását kellett megoldani. Az általános éhínség idején nem volt mindig könnyű sem az élelmiszert előteremteni, még kevésbé romlatlanul tárolni. Jégszekrényről, mint ismeretes, akkor még nem lehetett szó. Ehelyett a hölgyek egy padláshelyiséget béreltek, ami valamennyi segítséget jelentett.

Kis birkanyáj biztosította valamennyire a Társaság anyagi bázisát. A chatilloni hölgyek egyesén küzdöttek meg az ínség és pestisjárvány okozta nehézségekkel. A gondnok Beynièren kívül főleg két, a katolikus hitre visszatért hugenotta hölgy, La Chassaigne és La Brunand asszony jártak elől jó példával.

Végül pedig itt volt még Gondi tábornok felesége, akit Vince Párizsban oly csúfosan cserbenhagyott. Neki jutott a feladat, hogy Vince további életében a Gondviselés akaratának végrehajtója legyen. Depaul Vince munkája általa új távlatokkal gazdagodik.

Szeptemberben Vince levelet kap Párizsból. Írja Gondi asszony. A levél a mélyen érző, érzékeny nő elkeseredésének, jámbor megadásának s zsaroló erőszakosságának különös keveréke. „Ha Ön még most is megtagadja visszatérését, Isten előtt mindazért felelőssé teszem, ami velem történik, és

mindazon jótettekért, amelyeket elmulasztok, mert senki nem segíti őket megvalósítani. Ön nagyon jól tudja, hogy a tábornoknak ugyanaz a kívánsága, mint nekem, és hogy Isten irgalmasságában maga kelti benne ezt a kívánságot. Kérem, ne álljon ellen a jónak, és segítse őt lelki nyugalmához, hogy betölthesse majd feladatát; hiszen neki az a feladata, hogy valamikor sokak üdvét előmozdítsa.”

Mit érdekli az egyébként jámbor Gondi asszonyt a chatilloni szegények és betegek sorsa? Saját fájdalma, lelkivezetőjének hirtelen elvesztése közelebbről érinti.

Vince nehéz döntés előtt áll. Gondi tábornok ellenállhatatlan kedvességével szintén lelkére beszél, s minden eszközzel azon dolgozik, hogy visszanyerje gyermekei nevelőjét. Ennek elérésére Bérulle abbát is fölhasználja, őt szintén arra kéri, értsen szót Vincével.

Vince végül is nehéz szívvel búcsút vesz Chatillontól, hogy visszatérjen abba a világban, amely oly távol áll tőle, s amelynek légkörét annyira üresnek és felületesnek találja.

A Gondi család leveleiből újra és újra megüti lelkét a kor felső tízezrének egész lelki nyomora, amelyet a társasági élet csillogó felületességével igyekszik leplezni. „Inkább a földet szántottam volna, mint hogy ilyen osztály tagjává váljak” — írja őt évvel halála előtt. Tapasztalatból tudja, miről beszél.

III.

RABOK ÉS KOLDUSOK KÖZÖTT

Minden évben, amikor a párizsi tetőkön vidám madárdal hirdette a tavasz közeledtét, a börtönlakók bizonyos csoportja útrakelt, hogy bevonuljon az akkori idők „koncentrációs táborába”. A gályarabok ezek, a „Grand Siécle” rabszolgái. A gályákat, ezeket a hosszúranyúlt, lapos vitorlánhajókat, amelyeket számtalan evező tart mozgásban ismerete már az antik világ is. Azonban csak IV. Károly király volt az, aki a francia flotta egységébe fölvette őket. A tizenhatodik század óta a büntetőeljárás állandóan gondoskodott arról, hogy a gályák evezőpadjai el ne áruljanak. Az eredeti elgondolás tulajdonképpen az volt, hogy a rabok parlagon heverő munkaerejét az állam szolgálatába állítsák —, hovatovább azonban a kereslet állapította meg a kínálat mértékét. A flotta a bíróságoktól utánpótlást vár el —, s ennek megfelelően ítélték a bűnösöket gályarabságra. Így aztán a gályák fedélzetén a rablók, gyilkosok és tolvajok színes összevisszaságban együtt átkozódtak az ártatlan polgárokkal, akiknek egyetlen bűnük az volt, hogy a hivatalosan megengedettnél kissé több sőt tároltak a konyhaszekrényben.

Ha a gályák nem rendelkeztek elegendő evezőssel, a bírókat nem annyira a delikvensok büntetetei érdekelték, mint inkább azok testi kondíciója.

A 16. század végéig a francia gályaflotte a tengerészeten belül önálló szervezetté nőtte ki magát, egy tábornok parancsnoksága alatt. Vince idejében, — mint említettük —, ezt a tábornokot Fülöp-Emmánuel de Gondinak hívták. Gondi tábornok hús hajó és hatezer rab felett rendelkezett.

A jövő gályarabokat Párizs különböző gyűj-

tőfogházaiban, elsősorban a hirhedt Conciergerie-ben tartották fogva, és innen szállították őket Marseillebe. Útjuk vége nemcsak a kor legkegyetlenebb rabszolgasága volt, hanem egyben a kilátástalanság leverő tudatát is jelentette —, hiszen senki sem törődött a büntetés idejével, ezt egyszerűen elfelejtették följegyezni. A gályarabokra szükség volt, és pedig lehetőleg hosszú időre. Minden év márciusában vagy áprilisában indult el a „lánc” (ahogy a rabszállítmányt nevezték) Marseille kikötőjébe. Hogy miképp játszódtott le a rabok fogadása a párizsi gyűjtőfogházakban, arról megrázó tanúságot tesz egy egykori gályarab elbeszélése, akinek sikerült életben maradnia.

„Hatalmas, borzalmas helyiségekbe vezettek bennünket. Annak ellenére, hogy már megszoktam a különböző börtönhodályokat, a bilincseket és láncokat, amelyeket a zsarnokok gazsága kitalált, meg kell vallanom, nem volt erőm ahhoz, hogy elnyomjam a remegést, amely elfogott, s azt a rémületet, amely előntött, amikor ezt a helyet megpillantottam... Nagy hodályról van szó, jobban mondva nagy barlangról, amelyik egymástól három lábnyi távolságban elhelyezkedő hatalmas tölgyfagerendákkal van kibéelve. Első pillantásra azt hinné az ember, hogy padokat lát maga előtt. A cél azonban, amelyet a gerendák szolgálnak, sokkal kényelmetlenebb.

Két lábnyi távolságban vastag, másfél lábnyi hosszú vasláncokat erősítettek rájuk. Két ilyen lánc végén egy hasonlóan vasból kovácsolt nyakörv található. Ha a szerencsétlen gályarabok egy ilyen börtönlukba kerülnek, félig le kell feküdniük, hogy fejüket a gerendára fektethessék. Ez után nyakukra rakják a vasörvet... majd lezárják azt, s egy nagy üllőn hatalmas kalapács segítségével összeszögecselik. Mivel ezek a nyakörvek két lábnyi távolságban vannak egymástól, s a gerendák rendszerint negyven láb hosszúak, húsz embert láncolnak le egymás mögött minden gerendára.

A barlang olyan nagy, hogy az említett módon mintegy ötszáz rabot lehet ott láncra verni. Semmi sem olyan borzalmas, mint látni, ahogy ezek a bilincsbe vert szerencsétlenek ott sínylődnek. Az ily módon megbilincselte ember képtelen lefeküdni, mert a gerenda, melyen feje nyugszik, túl magasban van. Ülni, egyenesen állni pedig azért nem tud, mert ahhoz a gerenda túl alacsony... Minden éjjel öt vagy hat hóhér vigyáz a rabokra. Mindannyian irgalmatlanul rávetik magukat arra, aki ordít vagy jajgat, s bikacsökkel könyörtelenül összeverik.

Délelőtt kilenc órakor mindannyiunkat kiengedtek ebből a hodályból s kivezettek bennünket a vár előtti hatalmas udvarba. Itt vastag, három lábnyi hosszú lánc segítségével a nyakunkon összekovácsoltak minket kettesével. A láncon középütt karika volt. Miután így mindenkit összekapcsoltak, párosával egymás mellett kellett fölsorakoznunk. A karikákon keresztül vastag láncot húztak, úgy, hogy most már mindannyian össze voltunk láncolva. ...Mintegy négyszázan voltunk, csupa férfiak...”

A kínzásnak a gályákon sem szakadt vége. Az egyes hajókon 25-30 pad volt és minden egyes padon öt-hat rab ült egyetlen evezőnél. A meztelen és piszkos rabok védtelenül ki voltak szolgáltatva felügyelőik ostorcsapásainak. A tenger ezernyi viszontagsága, a viharok és záporok ellen csupán egy vékony sátorlap védte őket. Hogy megakadályozzák a lázongásokat, hozzáláncolták őket a padokhoz.

Az ellátás rossz volt, csak annyi, hogy a rabok munkabírását megőrizték. A lelki megkönnyebbülés egyetlen lehetősége a káromkodás volt, Isten és a világ átkozása —, ezt a lehetőséget a rabok ki is használták.

Röviddel Chatillonból való visszatérése után Vincét Gondi tábornok kíséretében találjuk, aki Marseillebe tartott. Ott volt a főhadiszállása.

Itt látta először Vince a gályarabok siralmas sor-

sát, emberhez méltatlan állapotukat. Az emberi jogok harcosa, aki még a legszerencsétlenebb és legbűnösebb emberben is Isten képmását látja, nem tudott tétlen maradni. Addig könyörög a tábornoknak, amíg az kórház építésére szánja rá magát, legalább is a beteg gályarabok részére. Az épület azonban anyagi eszközök híján csak 1645-ben készül el. Hogy végül is megkezdhette működését, Richelieu bíboros nagylelkű unokahúgának, az aiquilloni hercegnőnek köszönhette, aki nem fukarkodott pénzével, s így a gályarabok sorsát valamilyen emberségesebbé tette.

Vince 1618. húsvétja körül visszatér Párizsba, s a gyűjtőfogházakban sínylődő raboknak szenteli magát. Elsősorban is életkörülményeiken igyekszik javítani.

Az államügyésznél sikerül elérnie, hogy a rabokat áttelepítik a Faubourg Saint-Honorén található börtönbe, ahol valamivel jobb körülmények között várhatják elszállításukat. Közben élelmiszert és ruhát gyűjt nekik.

Házigazdája kérelmére 1619. február 8-án a király legfelsőbb katonalelkészévé nevezik ki, s így az összes gályalelkészek az ő hatáskörébe tartoznak. Segítségükkel sikerül egész csomó visszaélést leállítania. Amikor 1625-ben Vince életre hívja a Népmiszionáriusok kongregációját, szabályzatukba beleveszi, hogy a raboknak lelki segítséget nyújtsanak és testi büntetésüket részvétellel kísérik.

Az új Faubourg Saint-Honoré börtön ugyan kényelmesebb, mint a régi embertelen gyűjtőfogházak, eszményinek ennek ellenére aligha lehet mondani. Állandóan tömve van, s a raboknak nem engedik meg, hogy az udvaron sétálhassanak. Ebben a helyzetben Vincének kapóra jött egy titkos keresztény egyesülés, az ún. „Compagnie de Saint-Sacrament” (Oltáriszentség Társulat) nagylelkű segítsége. A szervezetnek haladó szellemű elképzelése és ténykedése ma is ámulatba ejti a szemlél-

lőt. Tagjai szociálisan gondolkodó keresztény körökből toborzódtak, s Vince maga is erősen részt vett működésükben. Az egyesülés párizsi székhelye állandó és szoros kapcsolatban állt a marseillei részleggel. A rabok számára igazolványokat szerzett, és arról is gondoskodott, hogy a kiszabott büntetések határidejét a hatóságok túl ne lépjék. Miután a rabok büntetésüket letöltötték, az „Oltáriszentség Társulat” gondoskodott arról, hogy ismét beilleszesse őket a társadalomba. Párizsban sikerült néhány kisebb engedményt kicsikarni; így például a rabok a szabadban végezhatték sétájukat. 1632-ben Vincének sikerült elérnie, hogy a börtönt az öreg városfal egyik őrtornyába helyezték át, így a rabok nem szenvedtek többé a zsúfoltság miatt. Az élelmiszerellátást is ő rendezte, mivel a belvárosi börtönigazgatóság csak kenyeret meg vizet szállított. A szerencsétlenek érdekében Karitás hölgyeit is bevetette, 1640-től kezdve pedig „irgalmasnővéreit” bízta meg a börtönrabok állandó testi és lelki jólétéről gondoskodjanak.

Ez nem könnyű feladat, hiszen ebben a környezetben nem éppen a kolostorok stílusában folyik a társalgás, s gyakran állhat elő kényes helyzet. Vince ezért külön előírásokkal látta el „leányait”, s nem utolsó sorban ezek okosságának tulajdonítható, hogy nem került sor súlyosabb kihágásokra.

Hogy milyen szeretettel, lélektani tapintattal és körültekintő okossággal végezte munkáját a felebaráti szeretetnek és a szociális segítségnyújtásnak ez a zseniális szentje a társadalom szennyének számító gályarabok között, arra jellemző fényt vetnek a rabok kezelésére vonatkozó irányelvei:

„Ha Isten megáldotta első misszióinkat, — írja Gondi tábornoknak —, akkor ez, mint ahogy megfigyelhettük, azért volt, mert jósággal és alázattal, de őszinteséggel is hatottunk a különböző fajta emberekre. S ha Istennek tetszett, hogy a leggyengébbeket használja föl néhány eretnek megtéríté-

sére, úgy ezek maguk is megvallották, hogy végül is megtértőjük türelme és jósága nyerte meg őket. A gályarabokat, akikkel együtt laktam, sem lehet másképp megnyerni. Ha egyszer előfordult, hogy barátságtalanul beszéltem velük, mindent elrontottam. Ha azonban türelmük miatt dicsértem őket, ha szenvedéseik fölött sajnálkoztam, s megmondtam nekik, boldogok lehetnek, mivel a tisztítótüzet már evilági életükben elszenvedik, ha megcsókoltam láncukat, fájdalommal együttéreztem és soruk miatt aggódtam, akkor hallgattak rám, dicsérték Istent, és elnyerték lelkük üdvét. Kérem Önt, Monsieur, segítsen nekem, hogy Istennek emiatt hálát adjak, s kérjem, tegye szokásává minden misszionáriusnak, hogy minden felebarátját, a bűnöst és a legelvetemültebbet is, mind a nyilvánosság előtt, mind négy szemközt alázattal és szeretettel kezelje, és soha ne alkalmazzon senkivel szemben sem szidalmazást, szemrehányást vagy durva kifejezéseket.”

Természetesen Depaul Vince sem tudott lényegesen változtatni a rabok helyzetén. Ahhoz ennek a papi köntösbe bújt reformátornak nincs elég hatalma, de forradalmári indítéka sem. Eleve nem volt valószínű, hogy ez a férfiú, aki mint alig valaki más ismerte százada nyomorát, amelyet a véget nem érő fölkelések és háborúk, pestisjárvány és egyéb katasztrófák vontak maguk után, a véres forradalom szükségességét hirdeti majd. Hiszen ez még inkább elmélyítette volna a nyomort s aligha vezetett volna máshoz, mint ama közmondásos operációhoz, amelyről a történelem később csak azt jelenthette volna: az operáció sikerült, a beteg meghalt. Inkább annak a keresztény elvnek alapján cselekszik, amelyet korunkban Dom Helder Camara érsek így fogalmazott meg: „A szegényeket a szegénységtől, a gazdagokat az önzéstől kell megszabadítani”.

Ez a feladat Páli Vincének, az újkor eme nagy szociális reformátorának olyan mértékben sikerült,

— mint még látni fogjuk —, hogy a mai napig sem találunk rá hasonló példát a történelemben. Annál is inkább, mivel Vince mindezt erőszak alkalmazása nélkül érte el.

De nemcsak a gályarabok sorsa, hanem a parasztproletáriátus nyomora is orvoslásra várt. A szegényparaszti sors nem utolsósorban a kormányzat rossz gazdasági politikájának volt a következménye. Ebben Medici Mária éppannyira bűnös volt, mint nagyhatalmú teremtménye Richelieu bíboros.

A gazdagoknak meglehetősen jó soruk volt, mindennel rendelkeztek, amit szemük szájuk kívánt, könnyen szentelhatték idejüket az intrikáknak, a párbajoknak és a különböző háborúknak. A vesztes, mint mindig, a nép maradt. A munkások s a földművelő osztály szegényes viszonyok között, sőt kimondottan nyomorban élt. Emberek százai tengették életüket a kisebb falvakban is a jótékonyági egyesülések kegyéből, s a koldusok oly természetességgel tartoztak a templomok környékéhez, mint a lépcsők, amelyeken ültek.

A hatóságok tehetetlenül álltak a feladattal szemben, nem rendelkeztek elegendő fantáziával egy, legalább némileg hatásos, helyi szociálpolitika megteremtéséhez. De ez is a kor képletéhez tartozott.

Még ott is, ahol korai forradalmi kísérlet történt valamiféle radikális szociálpolitika megvalósítására, mint a westfáliai Münsterben 1534-ben, az ilyenfajta kísérlet kudarcot vallott részben a külső ellenség nyomása miatt, részben pedig azért, mert a reformokat alig sikerült vér és terror nélkül végrehajtani.

E kudarcot elősegítette, hogy az ilyenfajta kísérletek legtöbbször utópisztikus, rajongó elképzelésekkel jártak együtt. A történelem azt tanítja, hogy valahányszor az emberiség mennyországot igyekezett a földre varázsolni, ez az igyekezete rendszerint a pokol megteremtésével végződött.

Vince realista volt. Az adott körülményeket figyelembe véve akart maximális eredményeket elérni. Karitatív helyi politikájának egyik legnagyobb példája Macon városában játszódik le.

Először csak három napig akar ottmaradni, a három naptól azonban három hét lesz. A város utcáit benépesítő koldusok láttán kihallgatást kér az illetékesnél. A városi tanács elfogadja javaslatait. Vince először megszámláltatja a koldusokat: mintegy háromezren voltak. Ezután Szeretetszolgálat Testvéri Közösséget alapít, amelynek egyaránt vannak női és férfi tagjai. Rájuk ruházza a koldusok gondozását. Gondozók és gondozottak minden vasárnap a Saint-Nizier-i templomban találkoznak, ahol a mise után ruhát, pénzt és ételmezt osztanak ki. A koldulás tilos. A rászorulókat házaikban is fölkeresték Vince emberei.

Saját legfőbb gondját az anyagi alapok előteremtése képezi. Mindenesetre nem kis büszkeséggel írja 1635-ben:

„Amikor a maconi Szeretetszolgálat Testvéri Közösséget megalapítottam, mindenki nevetett rajtam, s az emberek az utcán ujjal mutogattak rám. Amikor azonban a dolog sikeresnek bizonyult, sokan örömkönnyekeket hullattak, s a város polgárai búcsuzásomkor oly nagy tisztelettel vettek körül, hogy már el sem tudtam viselni, s titokban utaztam el, hogy ovációikat elkerüljem. A maconi Szeretetszolgálat Testvéri Közösség egyike a legszilárdabbnak.”

Vince persze keresztény világszemléletéből tudja, hogy nem csupán kenyérből él az ember. Ezért a szegények anyagi jólétének emelésével egyidőben arra is törekszik, hogy lelki-szellemi igényeiket is kielégítse. Itt is jócskán akad tennivalója.

Így például nehézségei vannak istentisztelet céljaira szolgáló helyiségek előteremtésében. A vallásháborúk idején rengeteg templom elpusztult, vagy az egyházi hatóságok nemtörődömségének szomorú áldozatává lett. Az egykori Isten-házak

helyét düledező falak s gazdagon burjánzó gaz jelzi. A papok műveletlenek s ahelyett, hogy figyelmüket feladataikra összpontosítanák, a léha evilági életnek adóznak. Madame la Générale maga nem is egyszer tapasztalta, hogy a pap, akinél gyónik, nem ismeri a feloldozás szavait. Számukra terhes prédikációk és hitoktatás helyett, — melyektől nem sokat várnak ezek a lanyha férfiak —, inkább különböző szórakozásokkal ütik agyon az időt.

Vince mindezt látja, de egyenlőre nincs ideje behatóbban foglalkozni a klérus reformjával. Ezt a feladatot későbbre tartotta fön. Figyelmét elsősorban a pásztorai által cserbenhagyott nyájra irányítja. Rajtuk kell sürgősen segíteni.

Vince nem volt üreslelkű fecsegő, de izgága, rendszertelen manager sem, aki ezerfajta feladata között felörlődik. Ő a szervezett munka embere, aki megvesztegethetetlen éleslátásával a különböző helyzetek gyors fölismerése révén a fontosabb s halaszthatatlan teendőket nagyon jól meg tudta különböztetni attól, ami később is elintézhető.

A nép lelki megújításának művéhez egy, számára jelentős élménye szolgáltatja a közvetlen indítékot. Ebben az időben a Gondi család follevillei birtokán tartózkodik, amikor az amiensi egyházmegye egy kis falujába, Gannesba, haldokló parasztemberhez hívják, aki életgyónást akar végezni. Vincét megrendíti az öregember bűnvallomása. Ez által nyer ugyanis betekintést a környék lakóinak siralmas lelkiállapotába. Mint valami kórlapon, tükröződött e gyónásban a vidék belső szegénysége, elhagyatottsága, lelki éhsége, nyomora.

Gondi tábornok és felesége ekkor már jól ismeri Vincét, s tudják, hogy a ház úrnőjének kicsinyes lelki érzékenykedései aligha fogják tudni őt visszatartani a súlyosabb és sürgetőbb feladattól: a paraszt-proletariátus lelki nyomorának enyhítésétől. Ezért nagyvonalú szabadságot biztosítanak számára, amennyiben nevelői tevékenységében kiegészítő papot állítanak melléje. Így több ideje ma-

rad arra a feladatra, amelyhez Isten a tehetséget adta neki, s amire a Lélek állandóan ösztökéli. A Gondi család nem állít útjába nehézségeket, inkább bátorítja, hogy a lelki segítségnyújtás e fontos művét a szegények körében elvégezhesse.

1617. február 25-én tartja Vince első népmiszsióját, az amiensi jezsuiták segítségével. Ez a népmiszió a Gondi család birtokain oly nagy eredménnyel jár, hogy azt Gondi asszony intézményesíteni kívánja.

Vince újra és újra a szegényparasztok közelét keresi. 1618 elején a Villepreux-i parasztok között misszionál, ősszel pedig Joignyban és Montmirailban tartózkodik. Áldásos működésének híre csakhamar túlterjed a Gondi család birtokain, és különböző egyházmegyék egymás után hívják népmiszsiók tartására.

A misszió fölvilágosító s hitújító „hadjáratának” módszere meglehetősen egyszerű: a nép egy központi faluban gyülekezik össze, itt keresik föl őket Vince segítői.

A misszió elsősorban az előítéletek leépítésére, vallásos ismeretek terjesztésére s a kereszténység lényegének mélyítésére törekedett. De nem csak ez az inkább elméleti jellegű munka képezi a misszió tartalmát. Végső célja az, hogy az embereket megindítsa, és életük átgondolására, majd megtérésre ösztökélje. Ezért a misszió rendszeresen életgyónással zárul, melynek célja, hogy az egyes keresztényt eddigi életével szembesítse, s Isten megértő irgalmát közvetítse feléje. Ez a Jézus Krisztus követését célzó aktus jelenti a misszió csúcspontját.

Vince ezen a téren is arra törekszik, hogy biztossítsa a megkezdett munka folytonosságát, az elvetett mag szárba szökkenését, gyümölcsös érését. Ezért mindenütt megalapítja Chatillon mintájára a Szeretetszolgálat Testvéri Közösséget.

Ezeknek a közösségeknek kezdetben csupa női tagjai vannak, később, 1620-ban azonban Follevil-

leben férfi Testvéri Közösség is alakul. Olyan egyes közösségekkel, melyben mind férfiak, mind nők munkálkodtak, Vince nem szerzett jó tapasztalatokat. Egy bizonyos idő után föl is oszlatja őket, amennyiben még nem oszlottak volna föl maguktól.

Érthető, hogy egy ilyen nagyszabású, fölvilágosító és térítő hadjárat külső segítség nélkül aligha járhat sikerrel. Vince ezért hazájának különböző szerzetesrendjeihez fordul, s arra kéri őket, küldjenek munkatársakat népmissziója számára. Kérése süket fülekre talál. Alig tévedünk, ha arra gyanakszunk: Vince műveit nem csak megnemértéssel, de kimondott irigykedéssel szemlélték szűkebb hazáján, az egyházon belül is. Mint ismeretes, az egyház fiai és leányai sem mentesek az ilyfajta gyarlóságoktól.

Gondi asszony ezért tipikus asszonyi elszánt-sággal saját missziós társaság alapítását javasolja Vincének. A tervet Gondi tábornok és annak érsek sógora is tetszéssel fogadja. Az érsek egy renoválásra váró, a 13. században épült diákotthont bocsát Vince rendelkezésére, amelyet a „Jó gyermekek kollégiumá”-nak neveznek. A Gondi ház évi 45 ezer franknyi segélyével Vince itt olyan papokat szándékszik kinevelni, akiket egyaránt jellemez a tudás és a jámborság, s akik nem törekszenek anyagi jólétre és magas tisztségekre, hanem a lelkek ügyét tartják elsőrendű feladatuknak.

1625. április 17-én kerül sor az alapító okirat aláírására. Vince első „tanítványai” között a Rue Saint-Victor-i házban ott találjuk Portail Antalt, du Coudray Ferencet és de la Salle Jánost. Mindannyian kötelezik magukat a közösségi életre és munkára. Céljuk, hogy a „szegény falusi lakosságot a hitben oktassák, a jó hírt hirdessék, s arra vezessék őket, hogy életgyónást végezzenek.”

1627-ben XIII. Lajos nyilvánosan is elismeri a Társaságot. Vince szándékának megfelelően a Társaság feladata a vidéki szegényparasztság anyagi

és lelki gondozása. Előírásai között a következőket találjuk: A városokban csak kivételesen kerüljön sor népmissziókra. A Gondi család birtokain ötvenként ismétlődjenek meg ezek az előadások.

Minden népmisszió egy hónapig tart. Utána a missziós papok három-négy napi időtartamra visszavonulnak, hogy lelkiismeretesen fölkészülhessenek a következő misszióra; megvitathassák tennivalóikat, önkritikát gyakorolhassanak munkájuk hibáiról, s új bevetési területük lakosságának szociológiai elemzésével maximális hatást biztosítsanak a következő misszióknak.

A nyári aratás idején, tehát júniustól szeptemberig nem kerül sor misszióra. Ebben az időben Depaul papjai csak vasárnaponként kiségetni és hitoktatni mennek vidékre.

Vince ekkor még mindig a Gondi palotában lakik. Tartja szavát, melyet Gondi asszonynak adott. De bármennyire is makacskodik Madame la Générale, Isten másként határoz. Margarète de Silly, Joigny grófnője, Iles-d'Or márkinője, — ahogy magaröptű címei hangzanak —, negyvenöt éves korában, 1625. június 23-án meghal.

Monsieur Vincének örököül azt a belátást hagyja, hogy „mennyire fontos lehet nagy dolgok létrejöttéhez az a kis önfejűség, amelyet egy asszony napról napra, óráról órára fölmutat, s az a határtalan odaadás, amellyel minden nő rendelkezik.”

Madame Gondi, ez a minden gyarlósága mellett is nagy és mélyhitű keresztény asszony a kármelita nővéreknél talál végső nyugvóhelyet, azoknál, akiket életében nagylelkűen támogatott.

Visszatekintve azt mondhatjuk, hogy Margarète de Silly korának azon számottevő gazdagjai közé tartozott, akiknél Vince szociális hadviselési módszere teljes eredménnyel járt: megszabadítani a gazdagokat az önzéstől, a szegényeket pedig az anyagi és lelki szegénységtől.

Hőn szeretett feleségének halála súlyos csapást jelent Gondi tábornok számára, a hír hallatára telje-

sen összeroppan. Tíz hónappal később, hogy életének új támaszt találjon, belép az oratoriánusokhoz. „Ismertem őt mint nemes embert, — írja róla később Vince —, aki, míg az udvarnál volt, naponta háromszor váltott ruhát. Később láttam szakadozott, könyökén lyukas papi talárban...”

Gondi asszony férjét még végrendeletében is arra kéri, tartsa meg Vincét a házban. De a tábornok nem ragaszkodik a végrendelet eme pontjához, s Vince végül is áttelepedhet a „Jó gyermekek kollégium”-ába, amelyre egykori úrnője végrendeletileg még egyszer fejedelmi összeget hagy.

Vince egyenlőre Portailal s egy másik, szá munkra ismeretlen pappal rójja a vidék országútjait. Amikor a kis társaság De Coudray és La Salle személyével kibővül, Portailra a Saint Lazare-i rabok gondozása hárul.

Erről Vince így emlékezik: „Hárman voltunk, faluról falura vándorolva prédikáltunk, s tartottunk népmissziókat. Elindulás előtt a kapukulcsot leadtuk a szomszédnál, vagy pedig arra kértük, aludjék éjszaka a mi házunkban. Csak egy prédikációs témám volt, amelyet ezerféle formában elmondtam: az istenfélelem. Ennek hirdetésében állt a munkánk. Isten pedig azt tette, amit örök idők óta fogva előre látott: munkánkat bő áldással kísérte. A jó papok ezt látva, egyre többen kérték föl vételüket a Társaságba. Jó Urunk! Ki gondolta volna, hogy odáig jutunk, ahol ma vagyunk? Ha valaki ezt előre megmondja, azt hittem volna ki akar gúnyolni. S mégis: Isten így alapozta meg azt, aminek ma Önök a tanúi. Nos, Uraim, Testvéreim, lehet-e valamit emberi műnek tekinteni, amire senki sem gondolt? Sem én, sem szegény Monsieur Portail nem gondolt ilyesmire, a legkevésbé sem, s valóban távol is voltunk ettől az eredménytől.”

A papság körében fölzúdulást okoz a hír, hogy XIII. Lajos elismerte a Társaságot. A párizsi papok egyöntetűen tiltakoznak a parlamentnél. Vince haladó nézetei a papság önkéntes szegénységéről

fölláztja őket, akik telve voltak kapzsisággal. Szerencsére semmit sem sikerül elérniük.

1628-ban a népmiszionáriusok kisded csapata 25 taggal rendelkezik. Vince most már pápai elismerésért folyamodik Rómába. Ezt sem kapja meg azonban csalódások nélkül.

Nem kis szomorúságára meg kell állapítania, hogy Bérulle is azok között van, akik meg akarják akadályozni társaságának pápai elismerését.

Akárhogy is van, Vincének végül mégis csak sikerül Róma kegyét megnyernie, amiben nem kis szerepe van az okos és tapintatos De Coudray-nak, aki személyesen megy az Örök Városba. Végre Salvatoris nostri kezdetű bullájával VIII. Orbán pápa 1633. január 12-én jóváhagyja Vince művét.

Közben ismét gazdag hal ficáncol Vince hálójában: Noël Brulart, IV. Henrik és XIII. Lajos kancellárjának, Nicolas de Sillery márkinak fivére. Az előkelő férfiú hosszú éveken keresztül volt Franciaországban spanyolországi és szentszéki követe, végül azonban Richelieu miatt kegyvesztetté vált. Elkeseredett állapotában Vincénél keres vigaszt. Ez fölhívja figyelmét arra, hogy az élet diplomatapályafutásánál nagyobb s talán kifizetőbb célokkal is rendelkezik. Nem mintha Vince sokat magyarázkodna. Egyszerűen magával viszi Brulartot a kórházakba és börtönökbe, és ezzel fölkelti szociális érdeklődését — oly eredményesen, hogy a volt diplomata végül is egészen Krisztusnak és a szegények ügyének szenteli életét. Hatalmas vagyona pompás palotájával együtt ettől kezdve csupán a nagy cél szolgálatában áll. Ő maga a papi pályára lép, és szegényen, egyszerűen él a Szent Chantal Johanna által alapított Vizitáció épületében.

„A szegényeket megszabadítani a szegénységtől, a gazdagokat az önzéstől...” Noël Brulartra is vonatkozik, amit Vince a maga „szociális főiskolájának” minden „hallgatójára” mondhatott volna: „érzékenyvé vált a kor szerencsétlenségével szemben.”

IV.

VINCE ÉS AZ ASSZONYOK

Nem, pikantériát itt ne keressen senki, nincs itt mit közölni. Inkább Depaul Vince életének és működésének egy egészen modernnek mondható szempontjáról van itt szó, abbeli zsenialitásáról, ahogy emancipálta a nőket anélkül, hogy ezt a szót valaha is ismerte vagy szájára vette volna.

Ha itt emancipációról beszélünk, nem a félreértett fogalmat használjuk: a nőt valamiféle férfiúi mintaképnek megfelelően egyenrangúsítani; hanem ahogy Vince értette: megszabadítani a nőt a szociális kényszerek béklyójából, önmaga teljes emberisége, nőisége birtokosává tenni.

Mielőtt még Marillac Lujza személyében ezen a területen végbevitt legfényesebb „haditettére” térnénk, vegyük szemügyre mindazokat a nőket, akiknek életében Depaul Vince ugyancsak mértékadó szerepet játszott.

Beszéltünk már Gondi asszonyról, akinek vendégszeretetét hosszú évekig „élvezhette”. Személyében mintegy a végletekig menő sűrítettségben nyilvánult meg mindaz a ragaszkodás és rajongásig menő lelkesedés, amellyel a nők, akikkel dolga volt Vincének, elhalmozták.

Ez annál is inkább csodálatot kelt, mert Vince — emberien szólva — nem volt vonzó külsejű férfi. A kép, amelyet a párizsi Rue Sévresen őriznek, és amely főlirata szerint „Szent Vince életében” készült, leginkább egy délfranciaországi paraszt durva vonásait mutatja. A kerek fej, a kacsacsőr-szerű orr és száj aligha tartoznak az olyan férfi jellegzetességei közé, akire a nők pályáznak. De ennek a Donald Duck-arcnak mély veretet és vonzó jelleget adott a róla sugárzó jószág.

Tükröződött rajta a rendkívüli megértés és a kivételes tehetség, amely képessé tette arra, hogy a holdkóros biztonságával találja meg a legzárkózottabb lelkek kulcsát is és zárja föl berozsdásodott belső világukat. S ez nem csak Gondi asszony esetében volt így, akinek érzelmeit és pénzét éppoly mesterien állította a szociális nyomor enyhítésének szolgálatába, mint ahogy őt magát is kiszabadította semmittevő, sivár, arisztokrata környezetéből.

Érthető ezek után, hogy bármikor is szükség volt rá, az asszonyok fölkeresték és szívesen álltak be a Karitászhölgyek sorába.

Az Úr 1634. éve különleges mérföldkövet jelent ennek az egyesületnek a történetében. Ebben az évben alakul meg a kórházi Szeretetszolgálat.

L'Hotel-Dieu ebben az időben Párizs egyik legfontosabb kórháza. Falai között több száz beteg vár gyógyulásra. A higiénikus viszonyok azonban hajmeresztőek. Kevés az ágy, egy ágyban több beteg kényszerül feküdni, az ellátás hiányos, a bűz elviselhetetlen. A betegek lelki gondozását az úgynevezett Maitre au spirituel, a kórházlelkész végzi. Az akkori kórházlelkészek legtöbbször persze távol áll a vincés konferenciák lelkiségétől.

A kórház viszonyai nem hagyják nyugodni a párizsi számvevőszék elnökének feleségét. Ez a hölgy Geneviève Goussault egyike a magasabb osztályok azon hívő asszonyainak, akik a kor minden viszontagsága, a katolikus-protestáns veszekedések és öldöklések közepette is megőrizték hitüket s minden teológiai hajszászhasogatástól mentesen egyszerűen segíteni akartak koruk emberének szociális nyomorán. Lehet, hogy nem egy közülük korának nyilvánvaló társadalmi igazságtalanságai látán csupán rossz lelkiismeretét akarja megnyugtítani. De már az is sokat jelent, hogy tesznek valamit; mindegy, hogy milyen indíték áll tevékenységük mögött.

Goussault asszony férje halála után naponta személyesen keresi föl a betegeket, igyekszik őket

végasztalni, nyomorukon enyhíteni. Először a Saint-Sacrement társaságot igyekeznek a Hotel-Dieu érdekében megmozgatni. A feladatok tömkelege azonban többirányú segítséget igényel. Így Vincéhez fordul, s kéri, hogy a Hotel-Dieu-ben alapítson Szeretetszolgálat-hölgyekből álló társaságot.

Vince egyenlőre habozik. Mérlegelnie kell, meg tud-e felelni ennek az új és felelősségteljes feladatnak? Goussault asszony mindent megmozgat, hogy Vincét a feladatnak megnyerje. Fáradozását végül is siker koronázza. Gondi érsek az itt alapítandó Testvéri Közösséget Vince személyes vezetésére bízta.

A hölgyek, akik Madame de Goussaulttal együtt a Hotel-Dieu-ben átveszik a keresztény segítség munkáját, 1634. elején gyűlnek össze először. Az alapítás óriási sikernek bizonyul. Több mint száz magasrangú hölgy jelentkezik a Testvéri Közösségbe önkéntes munkára. Soraikban éppúgy megtalálható a finom Madame de Villesabin, az anyakirálynő személyi titkárának felesége, mint az első parlamenti elnök neje, Madame Bailleul, a kincstárnok özvegye, Madame Sainctot vagy az Isteni Gondviselés Leányainak későbbi alapítónője, Pollalion kisasszony. Meg kell még említeni Madeleine Séguiert, Franciaország kancellárjának, a villemori hercegnek a feleségét.

Lehetetlenség mindazokat az asszonyokat felsorolni, akik az előkelő családokból a Szeretetszolgálat művelői közé léptek. Mazarin unokahúgát, Anna Maria Martinozzit éppúgy nem szabad elfelejteni, mint Marie de Lamoignon, a Legfelsőbb bíróság elnökének feleségét —, de mindenekellett Marie de Bignerod de Pontcourlay, aiguilloni hercegnőt, Richelieu bíboros kedvenc unokahúgát. Kiegyensúlyozó hatását a hűvös bíboros-politikusra éppúgy ismerjük a történelemből, mint szerepét melyet a Szeretetszolgálat fejlődésében játszott. Ő alapította ugyanis a La Rose-i missziós házat, az ő pénzén vásárolt Vince házat Rómában, és az ő ne-

véhez fűződik a Gondi tábornok kezdeményezésére fölépülő marseillei rabkórház befejezése. A hercegnő a kórház mellé még missziósházat is építtetett. A szegényeket a szegénységtől, a gazdagokat önzésüktől akarta megszabadítani.

A Vince féle szociális hadviselési művészet jelentőségét emeli, hogy azok a leányok és asszonyok, akik munkaerejüket, eszményi életfölfogásukat és vagyonukat a szegények szolgálatába állítják, korántsem tartoznak koruk elfeledett vagy lelkileg megroppant, szenteskedő vénlányai közé. Ellenkezőleg: mind életkorukat, mind pedig társadalmi helyzetüket tekintve az életben teljes mértékben bennálló, nagy sodróerejű és dúsgazdag emberek, akik kultúrális szempontból is a legmagasabb szinten álló társadalmi csoportot képezik.

Ahogy Hans Kühner írja: „Körülrajongott személyek voltak; szépség, szellem és gazdagság jellemezte őket, jelenlétükkel az udvar fényét emelték, mígnem a kegyelem Saint-Lazare apostolának alakjában és szavaiban megajándékozta őket azzal a fölismeréssel, hogy a királyi udvar nem a világ; hogy Franciaország tragikomédia; s hogy Isten több, mint a barokk egyházfejedelmek pompájának önigazoló mentegetődzése.”

Örömmel s alig palástolt büszkeséggel számol be De Coudray Rómában a párizsi Szeretetszolgálat tevékenységéről: „A város több plébániáján Testvéri Közösséget rendeztünk be, legújabbban olyant is, amelynek keretén belül száz-százhusz legfelsőbb osztályból származó hölgy működik. Négyes csoportokban naponta 8-900 beteget látnak meg s látnak el erőlevessel, gyömolccsel, otthonról hozott közönséges ételeken kívül fagyalattal és mindenféle édességgel.”

Az asszonyok hovatovább végtelen sorából, akik Vince hívására hazájuk proletariátusának szolgálatába állítják munkaerejüket, vagy akik e munka közben hozzá fordulnak tanácsért, a Vizitáció alapítónője, Szalézi Szent Ferenc munkatársa: Jeanne

de Chantal sem hiányzik. Vele Szalézi Szent Ferenc ajánlatára kerül Vince kapcsolatba. A genfi püspök, aki Vincét nagyrabecsülte, élénk figyelemmel s jóindulattal kíséri munkáját. Amikor Jeanne de Chantal párizsi alapítása számára 1622-ben papi előljárót keres, Vincét kéri a párizsi érsektől. Élete végéig nem szabadult meg Vince ettől a vizitatori és superiori feladattól.

Még háromszor, 1628-ban, 1635-ben és a szent Alapítónő halála évében, 1641-ben találkozott Jeanne de Chantallal.

„Sohasem tudok elég alázattal s szeretettel az Ön páratlan jóságának bizonyítékaiért köszönetet mondani, amellyel engem és misszionáriusaimat övezett. Arra kérem Urunkat, hogy ezt a kötelességemet Ő teljesítse, Ő legyen, drága Anyám, az Ön jutalma. Isten jósága adja meg, hogy Ő maga legyen az Ön értékes lelkének ékszere, és ezáltal az égen és földön mint a nap ragyogjon” - írja Jeanne de Chantalnak egy 1639-ből származó levelében.

Bármennyire is túláradt Vince szíve az örömtől és bármennyire is nem tudott eléggé hálás lenni az isteni kegyelem bő ajándékaiért, amelyekkel Isten a Szeretetszolgálaton keresztül elárasztotta, egyre jobban érezte az egész országban gombamódrá szaporodó helyi Szeretetszolgálatok szervezettségének hiányát és annak szükségességét. Bármennyire is tiszteletben tartotta a keresztényi szabadságot, hosszabb távra tarthatatlan volt az az állapot, hogy az egész országban szétszórtan működő Testvéri Közösségek között csupán az ő személye legyen az összekötő kapocs.

Egy ideig arra gondolt, hogy Párizsban a királynő elnöklete alatt létesít Szeretetszolgálat-központot. A tervből azonban nem lett semmi. Széles feladatköre, az országban létesítendő Szeretetszolgálatok, a már meglévő és működő Testvéri Közösségek áttekintése, problémáik orvoslása akkor már messze túlhaladta fizikai erejét, annál is inkább, mivel mindez csomó időtrabló utazással, megbeszél-

lésekkel, összejövetelekkel és megfelelő előkészületekkel járt.

Az isteni Gondviselés éppen jókor küldte útjába Marillac Lujzát. A Marillac család Mauriac környékéről, Auvergneből származott. Valaha ott élt Marillac Vilmos, az ő okos és dinamikus családpolitikájának volt köszönhető, hogy a 15. század óta a család Franciaország vezető köreihez tartozott. Hogy ez a Marillac Vilmos hány gyermeket nemzett, azt a mai napig sem lehet teljes bizonyossággal megállapítani, de legalább tíz gyermeke volt. Kettő közülük meglehetősen hírnévre tett szert.

Az egyik, Károly, diplomata volt s Konstantinápolyban, Angliában valamint Hollandiában működött mint hazája követe. A másik, Vilmos (II. Vilmosnak mondták) a király kincstárnoka, a pénzverde elnöke s az állampénztár főellenőre lett.

Ennek a Vilmosnak Renée Alligrettel kötött házasságából származott Lujza atyja, Lajos. Ferriéres helységben Brie birtokostársa és később Farinvilliers tulajdonosa lett. Marillac Lajos rövid élete során, — 48 éves volt, amikor meghalt —, állandóan fivérei és nővérei árnyékában élt, akik mindnyájan nála nagyobb hírnévvel és társadalmi pályafutással hivatkozhattak. Ennek ellenére elégedett lehetett sorsával, hiszen a királyi udvar testőrkapitányi tiszte sem volt éppen alávaló foglalkozás. Különleges események vagy tettek nem kapcsolódnak nevéhez.

Lányát, Lujzát, a későbbi szentet az apa egy bal-lépésének köszönhetjük, amelyről érthető módon sohasem beszélt. Mai napig sem sikerült kideríteni, ki volt az anya. Életírója, Jean Calvet azt tételezi föl, hogy a Marillac ház egyik cselédje, akivel Lajos a nemesi illemkódexszel ellentétben szerelmi kapcsolatot tartott fön.

„O felix culpa!” — mondhatnók e törvénytelen gyermek sorsának ismeretében.

Calvet feltételezését arra alapozza, hogy Lujza, ez a törékeny, mindenfajta betegséget szinte ma-

gára vonzó teremtés, gyermekévei után, — amelyekben föltűnő tehetséget mutat az idegen nyelvek, a festészet és zene, de a hit kérdései iránt is —, egy ismeretlen „szegény leányzó, Demoiselle” házában talált otthonra, aki Marillac Lajos kezét és támogatását élvezte. Talán ő volt Lujza anyja?

Elképzeltető, hogy mennyire megterhelte a fiatal Lujzát törvénytelen származásának tudata — főleg, ha meggondoljuk, milyen társadalmi megkülönböztetést jelentett ez abban az időben. Amikor született, 1591 augusztus 12-t írtak. Nem volt egészen 22 éves, amikor férjhez megy Medici Mária titkárához, Antoine le Gras-hoz.

A Le Gras család szintén Auvergneből származott s eleinte csak Gras-nak hívták őket. A nemesi „le” jelzőt azóta biggyesztették nevük elé, amióta Párizsba költöztek.

A házasságkötési aktus ismét fájdalmasan emlékezteti Lujzát törvénytelen származására. A házassági okiratban, — mint eddig is mindig —, még egyszer mint „Marillac Lujza, Marillac Lajos természetes leánya” szerepel. A Saint-Gervais-i templomban végbement esküvő után a Le Gras név elfődi leánynevét. Most már Mademoiselle Le Gras. (A Madame jelző csak a felsőbb tízezer asszonyait illeti meg.)

További életéről így értesülünk Marcelle Auclair tollából: „E házasságból egy fia született, Michel, aki minden öröme, de egyben minden gondja is volt. Mint anya is csak nehezen tudta földolgozni magában, hogy le kellett mondania az orsolyiták kolostori életéről. A szerzetesi életre volt hivatása, de akkoriban a leányok atyjuk parancsát követték. Így legalább házasságában igyekezett istenes módon élni. Gyóntatóatyja, Monsignore Camus, a szalézi rend egyik nagy elméje, Vince kegyeibe ajánlotta.

Férje röviddel ezután meghalt, és Le Gras asszony a Saint-Nicolas de Chardonnet templom árnyékába, a „Jó gyermekek kollégiumának” közelé-

be költözött. Mint Gondi asszony, úgy Lujza is Vincénél keresi lelki egyensúlyát, új életét. Vince csakhamar megmutatja neki, hogy ezt a kiegyensúlyozottságot és új életet csak akkor fogja megtalálni, ha életét a szegények szolgálatába állítja.”

Valóban: férje halála után Lujza az idegösszeroppanás szélén áll. Kiegyensúlyozatlan lelkiéletében a vallásos aggályoskodás pillanatai a hitetlenség és kétségbeesés állapotával váltakoznak. Vince, — akinek emberismeretéről és bámulatba ejtő pszichológiai érzékéről még beszélni fogunk —, munkaterápiát rendel neki, annál is inkább, mivel Lujza „valamit tenni szeretne”, hogy megszabaduljon depresszióitól. A Testvéri Közösségek egyfajta általános felügyelői feladatát kapja. Összekötő a különböző csoportok között, amelyeket Vince időhiány miatt nem tud ellátni. Lujza lelkigyakorlatot készít feladatára.

Lelkes örömmel írja neki Vince: „Igenis, nagyságos asszonyom, beleegyeztem. Miért is ne, ha az Ur Önt ezzel a szent érzéssel megajándékozta. Járuljon tehát holnap szentáldozáshoz, és készüljön föl a szent megpróbáltatásra, amelyet feladatává választott. Azután el fogja végezni lelkigyakorlatát, amelyet magára vállalt.

Nem tudom kifejezni, milyen forrón kívánja lelkem az Önét látni, hogy megtudjam, hogyan játszódtott le mindez Önben, de szívesen mondok le róla Isten iránti szeretetből, akivel lelke egyedül foglalkozzék, amint kívánom.”

Végtelenül tapintatos együttérzéssel vigasztalja: „Ne gondolja, hogy a kis forrongások miatt, amelyeket érez, minden elveszett. Nos, szakadt az eső, és szörnyen dörgött az ég —, de emiatt kevésbé szép az idő? Bármennyire is elöntik szívét a szomorúság könnyei, bármennyire is tomboljanak, dühöngjenek a démonok, biztos lehet abban, Leányom, hogy emiatt Urunk számára semmivel sem értéktelenebb. Éljen tehát megelegedetten az Ő szeretetében...”

Miután Párizs több plébániáján megalapította a Szeretetszolgálatot, 1629-ben Marillac Lujza útra kel, hogy meglátogassa a különböző vidéki csoportokat.

Elutazása előestéjén Vince ellátja a munkájához szükséges anyaggal. „Elküldöm Önnek az ajánlóleveleket s a memorandumot, amelyekre útján szüksége lesz. Induljon el Jézusunk nevében. Arra kérem Öt, kísérje Önt isteni jóságával, legyen útján fölüdítője, árnyéka a nap hevében, köntöse az eső és hideg ellen, fáradtságában puha ágya, munkájában erőssége, és végül is vezérelje Önt egészséggel és jó eredménnyel ismét haza.”

Istenbe vetett bizalommal s lelki útravalóval el látva kel Lujza útra. Póstadocsin járja az országot Jézus ügyében. Fölkeresi a különböző csoportokat, lelkesíti őket, meghallgatja problémáikat, orvoslásukra javaslatokat terjeszt elő, új tagokat toboroz, — általában mindenre gondja van, a hölgyek hónaponként végzendő szentáldozásától kezdve addig a kérdésig, vajon elég puhára sikerült-e a betegeknek szánt hús.

Útmutatásul inti őt Vince: „Ha Ön most a Szeretetszolgálat hölgyei helyett személyesen főzi meg a húst, soha többé nem fogja tudni őket rábírní ennek a munkának a megtételére. S ha valahol másutt főzeti, egy darabig valaki felebaráti szeretetből el fogja vállalni a feladatot, de rövid időn belül terhes lesz neki a munka. Há pedig fizetés ellenében készítteti el, sokba fog kerülni. S a Szeretetszolgálat hölgyei rövid időn belül azt fogják mondani, hogy tulajdonképpen az, aki a beteg számára megfőzte az ételt, mindjárt oda is vihetné neki. Így végül is csődöt mond az Ön Szeretetszolgálat.”

Példás karitatív munkája mellett Lujza a falusi lányok hitoktatását sem hanyagolja el. Ebből a kezdeményezésből születnek később az un. „kisiskolák”, amelyeknek az a feladatuk, hogy a gyermekeket a vallás, valamint az írás és olvasás alapjaival megismertessék. Alapításukra ott kerül sor, ahol

erre megfelelő tanszemélyzet áll rendelkezésre. Ezek föl kutatása nem kis nehézséget jelent.

Újabb probléma volt, hogy a párizsi felső körök-ből származó asszonyok, mivel nem szokták meg a durvább testi munkát, csakhamar az egyszerűbb körülmények közül származó lányok segítségére szorultak. Nem mindegyiküknek feküdt az új munkakör, amely a szegények elhagyott, bűzös és szennyes kunyhóiba vezette őket. Ott oly munkát kellett végezniök, melytől tulajdonképpen viszolyogtak. Ez volt az érem másik oldala. Nem mindegyik volt képes arra, hogy „előkelő” származását Jézus kedvéért megtagadva megmossa a szegények lábát.

Ráadásul gyakorta dühöngött a pestisjárvány. Az orvosok is csak különböző nedvekkel preparált köntösökben végezték munkájukat, miközben az elviselhetetlen bűz ellen fogaik közt foghagymát rágtak, s orrukba és fülükbe tömjénszemeket dugtak.

Ismét a Gondviselés az, aki e problémák gordiuszi csomóját kibogózza. Suresnesben, Párizs közelében Vince egyszerű tehénpásztor lányra lel, akit Naseau Margitnak hívnak, s aki bámulatos önfegyelmel, minden iskolai segítség nélkül tanult meg írni és olvasni. Amikor a Szeretetszolgálat munkájáról hall, elhatározza, hogy Párizsba megy, s egészen a betegek és szegények szolgálatába állítja erejét.

Az ő vezetése alatt most már egész csapat egyszerű falusi lány áll Vince rendelkezésére, akik a legdurvább munkától sem riadnak vissza.

Naseau Margit 29 éves, amikor 1633-ban meghal pestisben: hajléktalan beteg leány fertőzte meg, akinek szállást adott.

Vince tudta, hogy munkája csak akkor lesz tartós, ha a Szeretetszolgálatot szilárd alapokra helyezi. Az önkéntes segítők legtöbbször maguk is házasok, családjuk van, így aligha tudták egész idejüket és egész erejüket a szegények és betegek

szolgálatába állítani. Ezért egyre sürgetőbbé vált egy női szervezet megalapítása, amely állandóan és kizárólag a szegények és betegek gondozásával foglalkozik. Ezért Vince 1633. november 29-én megbízza Lujzát egy kis női csoport vezetésével. Ez a csoport egyenlőre Lujza Saint-Nicolas templom melletti lakásán lel otthonra.

Ebből a falusi lányokból álló kis körből alakul ki a szeretetszolgálat első állandó közössége, ez lesz annak a nagy fának magja, amelyet ma szerte a világon a vincés nővérek vagy irgalmas nővérek szerzetesrendjeként ismer az emberiség.

Persze abban az időben nem volt könnyű dolog olyan társaságot alapítani, amelyik nem tartozott valamely kolostor kötelékébe. Az ilyesmi egyenesen forradalmi tett volt! De Vince nem akarta leányait (ahogy a nővéreket legszívesebben nevezte) kolostori falak közé zárni. Inkább azt akarta, hogy a mindennapi élet valóságában a világban éljenek, s ott, a felebaráti szeretet csataterén állják meg helyüket. Ezért kívánta, hogy „Filles de paroisses, rien du plus” — „plébániai nővérek legyenek és semmi más”.

„A ti kolostorotok a szegények házai, a ti cellátok a bérelt szoba, kápolnátok a plébániatemplom, keresztfolyosótok a város utcái, zárdafal legyen az engedelmesség, rácsotok az istenfélelem és fátyolotok a szent igénytelenség” —, mondta nekik. Ezért nem is írt elő nekik semmiféle szerzetesi ruhát: a vincés nővérek környezetük egyszerű öltözetét viselték. Reggeltől késő estig dolgoztak, a nyomor elleni keresztény-szociális küzdelem előharcosai voltak.

Vince a szegény emberekről, akik között működtek, csak mint „uraink és tanítómestereink”-ről beszélt. Egy másik, klasszikussá vált mondása pedig így hangzik: „Ha reggeli imátok idején az egyik betegnek éppen orvosságot kell adnotok, legyetek megnyugodva, mert Istent Istenért hagyjátok ott.” És: „Ha valamelyik beteget a nap folyamán tízszer

kell meglátogatnotok, akkor tízszer találkoztatok Istennel.”

A „Szegények és betegek szolgálóleányainak plébánia Szeretetközössége”, — ahogy az új társaság magát nevezte —, 1646-ban kapta meg a párizsi érsektől a hivatalos elismerő oklevelet. Vince ujjongott. Munkatársnőit pedig, akik valamennyien abból a társadalmi osztályból származtak, amelynek egykor maga is tagja volt, azzal bízta: valamikor mindannyian „nagy királynők lesznek a mennyben”.

Mekkora különbség mindez, ha Vince ifjúkori elképzeléseit nézzük! Hol van már az a fiatalember, akit egykor mindenekelőtt a zsíros javadalom, az evilági királyok közelsége, meg a polgári pályafutás csalogatott?

Hogy Vince milyen szeretettel, tapintatossággal, előzékenységgel és gondoskodással kezelte lányait, arról nem csupán az a tény tanúskodik, hogy mindegyiket keresztnevéen szólította, hanem az is, hogy valamennyiük lelki-testi javáról is személyesen gondoskodott.

A gondoskodás meghozta gyümölcsét. A nővérek soraiban a felebaráti szeretet nem egy ragyogó hőstét találjuk. Gondolunk itt Angiboust Borbálára, aki a lelencyereket, ha éppen nem volt számukra hely, egész éjszaka a karjaiban tartotta és ringatta, mivel minden gyermekben a kisdéd Jézust látta; aki a gályarabok csúfolódásait hallgatással viszonozta; s aki, ha szükség volt rá, a torzsalkodók közé vetette magát.

De beszélünk kell Dalmagne Johannáról is, aki képtelen volt arra, hogy a kóborló koldusnak csak egy darab száraz kenyeret adjon. „Ezt magam fogom megenni, — mondta —, Istennek csak finom dolgokat szabad ajándékozni.”

S sorolhatnánk őket így tovább.

Természetesen nem csak ilyenfajra példákat ismerünk. Jócskán akadtak problémák is. Volt, hogy a nővérek torzsalkodni kezdtek, vagy hogy egyik-

másik elhagyta a közösséget. Mindezek a gyarlóságok, amelyekben némely kritikus oly nagy kéjjel vájkál, aligha tudják a vincés szerzethadjárat nagy történelmi érdemét kisebbíteni. Minden csatának megvannak a maga sebesültjei, árulói és halottai.

Alig fél évvel megalapítása után az új Társaságnak már 12 tagja van. Vince halála évében már ötven alapítvány működik, korunkban pedig az irgalmas nővérek ezrei hajolnak öt kontinens beteggyai fölé.

Kerek három évszázad óta munkálkodnak azon szabályzat szellemében, amelyet Vince gyakori imádság és sok elmélkedés, valamint belső harc után adott nekik.

Amikor 1652-ben a lengyel királynő meghívására az első három irgalmas nővér átlépte Franciaország határát, úgy mentek Lengyelországba, mintha haza mennének. Nem csoda: Gonzága Mária-Lujza lengyel királyné egykor maga is karitászhölgy volt szülőhazája fővárosában, Párizsban.

V.

CSUHÁSOK ÉS PAPOK

Fél évezred távlatából is alig lehet elkerülni a kísértést, hogy a reformáció és az azt követő katolikus megújulás alakjait ne ellenségeknek tekintsük, akiket alapvetően különböző indítékok vezettek, és akik nem annyira egymással, mint inkább egymás ellen küzdöttek. Nem csoda: nagyon is vérunkben van még az a történelmi látásmód, amelyet higgadt elemzés helyett a kölcsönös érzékenykedés és sértődékenység formáltak ki bennünk.

Így nem csoda, ha az akkori időkben a szemben álló felek a különböző vallási csoportok szemszögéből nézve angyalokká, illetve ördögökké lesznek: a michelangelói utolsó ítélet stílusában a jobb- illetve a baloldalon foglalnak helyet, és primitív „ok és okozat” beállítással mindenkor ki lehet egymás ellen játszani őket. Egyik oldalon Luther, Kálvin, Zwingli vagy Münzer, Husz, Wicliff és sokan mások, a másik oldalon Loyolai Szent Ignác, Néri Szent Fülöp, Borromei Szent Károly vagy Páli Szent Vince.

A szemlélet persze hamis. Mihelyt ugyanis az érzékenység és a túlfűtött érzelmek porfelhőjét eloszlatva hajlandók vagyunk közelebbről és tárgyilagos szemmel megnézni a kor igazi képét, azonnal látni fogjuk, hogy a reformáció és az úgynevezett „ellenreformáció” között sokkal több belső rokonság áll fenn, mint ahogy azt számosan gondolják.

Így egyszerűen lehetetlenség a reformációt és „ellenreformációt” ok és okozat módjára szétválasztani.

Sokkal inkább két különböző, de alapjában véve rokon cselekvésmód nyilvánul meg bennük, amely minden tanbeli különbség ellenére egyazon okból

fakad: a mélyenszántó romlásból, amely abban az időben az egyházat jellemezte, s abból a fölháborodásból, amelyet a kereszténység történelmi elferdültsége váltott ki belőlük.

Ha így tekintjük ezt a korszakot, akkor nagyvonalú keretben fölordódnak az ellentétek, és lényegében egyirányú fejlődés bontakozik ki előttünk. Ebben Luther, Zwingli, Kálvin vagy Loyolai Ignác, Néri Fülöp és Depaul Vince neve az egyház megújulását célzó egységes folyamatnak csupán különböző szakaszait jelzi.

Ha azonban mindkét irányzat képviselőiben a kereszténység siralmas állapotának megjavításán dolgozó Lélek eszközeit látjuk, akkor joggal beszélhetünk első és második reformációról, mint ugyanannak a szándéknak két különböző megnyilvánulási formájáról.

Mi különbözteti meg az első és második reformáció képviselőit egymástól? Vagy másképp fölállítva a kérdést: mi különbözteti meg a keresztényeket, mint Luther és Kálvin, más kereszténytől, mint például Vince?

Talán úgy fogalmazhatnók meg a választ, hogy míg az első reformáció végrehajtóiban mély csalódásból s a fölgyülemlett harag, sőt gyűlölet évszázados forrásaiból táplálkozó tiltakozás tör felszínre, addig Vince és társai munkálkodását építő derültség jellemzi. Hittel vallják, hogy az egyház megreformálható, a sebek begyógyíthatók, ha elegendő szeretettel, türelemmel végezzük ezt a nehéz és nagy felelősséget igénylő munkát.

Míg az első reformáció tagjainak az a hálátlan és tragikus szerep jutott, hogy fölvágják az elképzelhetetlenül szétterjedt romlás gennyes sebéét, s fizetségül magukra vegyék a szándéka ellenére megoperált beteg átkozódásait, a második képviselői a gyógykezelés feladatának szentelhetnék erejüket.

Ugyanezt a történelmi folyamatot másik képlettel is kifejezhetjük. A két testvér más és más cselekvésmóddal válaszol a közös atyai házban elural-

kodott visszaélésekre. A családi ház szörnyű állapotának fölismerésében a haragos és az optimista reformátorok egyetértenek. Míg azonban az előbbiek az elátkozott és tiszta szándékait meg nem értő, el nem ismerő atyai házat elhagyják és saját új családot alapítanak, az utóbbiak visszamaradnak a régi otthonban, és megkísérik azt belülről úgy újraforgálni, hogy az megint vonzóvá váljék azok számára is, akik elhagyták.

Így születnek meg az első reformáció haragos, mély tragikumú képviselőinek árnyékában a második reformáció, a belső megújulás reménykeltő alakjai. Az első reformáció utáni kor az ilyen nevek egész sorát ismeri: a humoros Néri Fülöptől kezdve a misztikus Avilai Terézig, Keresztes Jánostól Merici Angélaig (az orsolyiták alapítójáig), Borromei Károlytól Lelli Kamillig, Chantal Johannától Bérulleig vagy Szalézi Ferencig, Krisztus seregének nagy hadi tervezőjétől Loyolai Ignációtól kezdve Xavéri Szent Ferencig vagy éppenséggel Depaul Vincéig.

Közülük sokaknak útjai keresztezték egymást, és e találkozásokból az Isten országa számára legtöbbször gyümölcsöző kezdeményezések születtek. E barátságok egyik legszebb fejezetéhez tartozik Vince ismeretsége Genf nagy püspökével, Szalézi Ferencsel.

Vince Párizsban ismerkedett meg vele. Szalézi Ferenc 1618 telén tartózkodott ott, és prédikációi nagy visszhangra találtak. Híres szónok volt, habár (vagy éppen mert) egyszerűen beszélt, minden fellengzősség nélkül: mindenki érezte, hogy szavai mögött a megértő szeretet és a példás élet aranyfedezete áll. Már külső megjelenésében is elütött a korabeli püspököktől.

Ellensége volt mindenfajta pompának és fölösleges sallangnak. Már ifjúkorában is oly szerényen élt, hogy diáktársai emiatt sokszor kicsúfolták. Ez azonban a mindig vidám és kiegyensúlyozott Ferencet alig zavarta. Mert ő minden komolysága ellenére is népközelben élő, örömteli ember maradt,

akinek vendégszerető asztalánál mindenki jól érezte magát.

Párizsi találkozásuk alkalmával Vince hosszabb beszélgetést folytatott Szalézi Ferencsel. Úgy látzik, hogy a genfi püspök ez alkalommal maradandó benyomást tett rá, mert barátságuk a síron túl is tartott. Szalézi Ferenc boldoggáavatási pere alkalmával Vince elmondta, a genfi püspök jósága egyszer a következő kijelentésre ragadtatta őt: „Milyen jó vagy Te, Istenem, ha már teremtményed Monseigneur François de Sales ilyen jó!”

A genfi püspök életmódja s tevékenysége Vincére azért is hatott annyira, mert annak a papi eszménynek a megtestesítője volt, amelyet Vince, korának megromlott istenszolgái között élve, megpróbált magán és másokban is megvalósítani.

Hiszen a korabeli keresztény lelki-szellemi nyomora lényegében a papságnak sokat ócsárolt, megénekelt és kigúnyolt állapotában gyökerezett, amelyről többek között Hans Böhm, német lelkipásztor és laikus prédikátor így nyilatkozott: „A papoknak sok birtokuk van —, ennek nem szabadna így lennie. Ne legyen nekik több, mint amennyire szükségük van. Majd agyonütik őket ezért. Rövidesen odáig jutnak, hogy kopasz fejüket kezükkel takarják el, hogy az emberek föl ne ismerjék őket.”

De a stolbergi próféta, Münzer sem tartotta vissza véleményét a „belzebubi szolgákról s gonosztevőkről”, élükön a „legelvetemedettebb pápával”: „Jaj, jaj, jaj a pokoli és ördögmegszállta csuhásoknak, akik a népet nyilvánosan félrevezetik!” —, kiáltotta.

Vince nem akart senkit agyonütni, nem is kiáltott átkot, inkább paraszti szívóssággal és erős hittel nekilátott a papság megreformálásának. Ez persze nem jelentette azt, hogy kritikája a papság állapotáról gyakoriságában vagy nyíltságában ne vetekedett volna Lutherével vagy Münzerével. De mekkora különbség volt közöttük a kritika hangszerelésében s a problémához való belső viszonyulásban!

Míg az első reformáció emberei gúnnyal és csúfondáros haraggal küzdenek a „csuhások” ellen, Vince óvakodik attól, hogy mások bírójává tegye magát. Valahányszor a rossz papokról beszél, a többszám első személyében teszi.

„Uraim és Testvéreim, mennyire kell Istent kérnünk, mekkora önmegtagadásokat kell magunkra vennünk az egyház nagy nyomorúsága miatt, minthogy sok helyütt vesztébe rohan az egyház a rossz papság miatt! Mert ők azok, akik az egyházat tönkreteszik és elpusztítják. Nagyon is igaz, hogy a papság romlottsága az oka Isten országa siralmas állapotának. Ezekben a napokban hat prelátussal gyűlésen voltam együtt. Gondot okoz nekik a rend fölbomlása az egyházban, és nyíltan kimondták: ennek okai elsősorban a papok. Tehát mi, papok, magunk vagyunk az okai az egyházat korhasztó sötét állapotnak, annak a kétségbeejtő süllyedésnek, amelyet sok helyütt észlelhetünk.

Törekedjünk a papi rend állapotának megjavítására, mert e szálnalmas papok minden szerencsétlenségünk okai, ők hoznak bajt az egyházra. S nekünk azt kell mondanunk: Igen, Uram, kiváltottuk haragodat, a mi bűneink okozzák ezt a nyomort. Igen, a papok s mindazok, akik a papi pályát választják, okai mindennek.

S mégis Urunk, mit tudunk mást tenni, mint hogy leverten előtted állva elhatározzuk: meg fogjuk változtatni életünket? Mindent meg akarunk tenni, Urunk, hogy elkövetett hibáinkat jóvátegyük s a papi renden belül rendezettebb állapotokat teremtsünk. Emiatt gyűltünk itt össze, és kérjük kegyelmedet.

Mit tegyünk? Mi vagyunk azok, akiknek Isten a nagy kegyelmet adta, hogy a papi rendnek ápolói és orvoslói legyünk. Isten ez ügyben nem a tanultakhoz fordult, nem a sok, szent és tudományos szempontból kitűnő szerzetesrendhez, hanem hozzánk, a mi kiseded, szegény, nyomorúságos Társaságunkhoz, a legutolsóhoz és legméltatlanabbhoz.

Mit talál rajtunk Isten, amiért érdemesnek tart bennünket erre a nagy feladatra? Miféle hőstetteket tudunk fölmutatni? Hol van olyan híres, káprázatos tevékenység, amellyel hivalkodhatnánk? Hol vannak átlagon fölüli tehetségeink? Sehol semmi nyoma mindennek. Hozzánk, szegény, nyomorúságos félkegyelműekhez fordult Isten, hogy akaratának megfelelően még egyszer megkísérelje betölteni Fia országának falain s a papi renden ütött rést.

Uraim, őrizték meg ezt a nagy kegyelmet, amellyel Isten kitüntetett bennünket, oly sok tanult és szent személy helyett, akik ezt a kitüntetést jobban megérdemelték volna, mint mi. Mert ha hanyagságunk miatt nem használnánk föl, Isten elvenné tőlünk s másoknak adná, hogy hűtlenségünkért megbüntessen bennünket. Ki vállalja ezt közülünk? Ki lesz az oka az ilyen nagy szerencsétlenségnek? Talán én, nyomorúságos ember? Bár csak mindegyikünk szívére tenné a kezét, és megkérdezné magától: Én lennék ez a szerencsétlen? Egyetlenegy olyan szerencsétlen, mint én, elegendő ahhoz, hogy megvetendő élete miatt az egész házat megrabolja és Isten kegyének megnyilvánulása helyett átkát vonja le reá.

Uram, aki engem bűneimmel terheltén látsz —, ne vond meg emiatt ettől a kis Társaságtól kegyelmedet!

Higyjék el nekem, Uraim és Testvéreim, amit oly sokszor mondtam már: csak akkor tölti meg Isten a szívünket, és működik benne, ha előbb kiürítettük azt. A töredelmesség utáni vágy, az alázat, a szent alázat az, ami szívünket kiüresíti. Akkor majd nem mi cselekszünk már, hanem az Isten —, és akkor majd minden jóra fordul.”

Ha szükség volna még valamire, ami bizonyítaná a 15. és 16. század reformátorainak a 17. század reformátoraival fennálló belső rokonságát, akkor hadd utaljunk az istentisztelettel szemben elfoglalt álláspontjukra.

„Úgy tűnik nekem, semmi sem volt olyan útalatos, — emlékszik vissza Vince idősebb korában —, mint az a mód, ahogy a papok miséztek. Igazán sírni lehetett volna rajta.”

Nemde az volt Münzer és Luther legfőbb igyekezete is, hogy a „német nyelvű mise” bevezetésével s más liturgikus újításokkal az embert közelebb segítsék Istenhez, s az érthetetlen történést érthetővé tegyék (entgröbern = a durva érthetlenségtől megszabadítani —, ahogy Münzer mondotta) s akadályt gördítsenek a hanyag papok tevékenysége elé, akik a legszentebb „hoc est enim corpus meum”-ből (ez az én Testem) megszenteltelítő „hókusz-pókusz”-t csináltak? Ebben az összefüggésben írja a keresztény egyháztörténész Erwin Iserloh Münzerről, összehasonlítva őt Lutherral: „Kifejezési ereje Lutherével vetekszik. De fölülmúlja őt a liturgikus hagyományok iránti hűségében. Ebből a kifejezetten lekipásztori beállítottságából következik, hogy a rajongó Münzer — Karlstadthoz hasonlóan — a külső istentiszteletet sokkal komolyabban veszi, mint Luther.”

Vince persze pontosan tudta, mekkora megerősítést jelent a papság állapotának megjavítása és új papi nemzedék kinevelése.

„Nagy dolog a papság színvonalának az emelése!” — mondta egyszer. „Ki tudja ennek a hivatásnak a nagyságát fölfogni?! Hiszen ez a legfőbbé, ami csak létezik! Vagy lehet a világban nagyobb méltóság, mint ha valaki pap? Sem hercegségeket, sem fejedelemségeket nem lehet vele összehasonlítani. Semmiféle király sem tudja a kenyeret Urunk testévé változtatni és a bűnöket megbocsátani, ahogy ezt a pap teszi. Isten arra hívott bennünket, hogy mesterművén, jó papok kialakításán dolgozzunk. Nagyobb, fontosabb feladatot nem lehet elképzelni!”

A 17. századi Franciaországban több kísérlet történt a papság színvonalának emelésére. Közülük különösen Bérulle Oratóriuma emelkedik ki.

Vince ezen a területen 1628-ban kezdi meg reformművét. Beauvais püspökének beleegyezésével kéthetes lelkigyakorlatot tart a szentelés előtt álló növendékeknek. Saját tapasztalatából tudta leginkább, mennyire hamis elképzelésekkel lépett a papi pályára, mennyire kevéssé készült föl rá —, nem hiába hallgatott szegyenkezve később pappászentelésének körülményeiről.

E lelkigyakorlattól kezdve Gondi érsek a szentelés előtti lelkigyakorlatokat kispapjai számára kötelezőnek írja elő.

A „Jó gyermekek kollégium”-ában létrehozott papnevelde kezdeti nehézségei hovatovább szervezett nevelésnek adnak helyet. Richelieu érdeklődéssel kíséri Vince munkáját, amikor az személyesen terjeszti elő terveit a nagyhatalmú kancellárnak. A bíboros fölismerve a papnevelés fontosságát, azonnal ezer tallért adományoz, hogy ezzel lehetővé tegye Vince számára a „Jó gyermekek kollégiumá”-nak átépítését papnevelés céljára.

Vince, hogy a tanulók utánpótlásáról gondoskodjék, Saint-Lazareban „Szent Károly küsszeminarium”-ot is alapít. Ezenkívül 1633 óta minden lelkészkezdő pap ingyen végezhet ugyanott lelkigyakorlatot.

E lelkigyakorlatok nagy közkedveltségnek örvendenek, és csakhamar a világi keresztények között is visszhangra találnak. Egyre több emberben kel föl a vágy, hogy a kereszténységgel behatóbban foglalkozzék s belőle élete számára gyakorlati következtetéseket vonjon le.

Hogy megújító munkásságának nagyobb erőt biztosítson, Vince heti állandó napot (Jour fixe) vezet be: a később híressé vált keddi konferenciáit. E konferenciák az elmélyült hit magasiskoláinak bizonyulnak, és csakhamar az ország szellemi kiválasztottainak találkozóhelyévé válnak. Kár, hogy az itt tartott különböző előadások, amelyek később részben a kor legjobbainak tollából származtak, de nagyobb részüket Vince maga tartotta, csak töre-

dékesen maradtak meg az utókor számára. Úgy látszik, nem volt, aki nyomban följegyezte volna őket —, hangszalagról pedig akkor még nem lehetett szó.

A konferenciák bűvkörében csakhamar újabb „hitbuzgalmi kör” születik, és nagy hatással lesz a különböző társadalmi rétegek tagjaira. A francia egyház egyre több hangadó személyisége áll a vinctés konferenciák szolgálatába. Közöttük olyan nevek találunk, mint Jean-Jacques Olier, a Saint-Sulpice Társaság megalapítója, vagy François Pallu, a Külföldi Misszió atyja, s nem utolsó sorban Bosuet abbé, a kor aranyszájú prédikátora.

Semmi sem jellemzi jobban a konferenciák hatássonosságát, mint az a tény, hogy a résztvevők sorából még Vince életében 22 püspök került ki. Ugyancsak e körből származnak a vidéki s városi missziós munka legjobb tagjai. Tevékenységük csakhamar bámulatos eredményeket hoz. A konferenciák egyre inkább a papi utánpótlás forrásává lesznek, ami nagy örömet, de nagy felelősséget is jelent Vincének.

A Gondviselés egyértelmű jele, hogy Richelieu ebben az időben mindinkább hozzá fordul, ha a megüresedett püspöki székekre megfelelő utódot keres. Vincének így lehetősége nyílik arra, hogy nagy reformátori munkáját most már „fölülről” is előbbre vigye. Ezzel életművének köre, mely egykor a bázison, a szegényparasztok körében indult el, bezárul: valóban a „fej és tagok” megújulását megvalósító reformművé nőtte ki magát. S újfent, mint a történelemben annyiszor, beigazolódnak a régi tételnek az igazsága: Megújulás csak ott várható, ahol az egyház ésszerű követelményeket állít az emberek elé, és nem ott, ahol olcsó, a kor szellemét majmoló szolgálai eredményekkel akarja azt elérni.

Vince sokat követel. Önmagától is, társaitól is, a papnövendékektől is. „Ez utóbbiak — írja Kühner — nem hallanak mást tőle, mint hogy tagadják meg

tökéletesen magukat Jézus Krisztus és az egyház érdekében.”

Olier és a két Chandenier-testvér ismételten elutasítják a fölkínált püspöki tisztelet, mert Vince iskolájában alaposan megismerték ennek a méltóságának felelősségét.

Nem csoda az sem, hogy a püspökök soraiból sokan Vincéhez fordulnak, ha problémáikra megoldást, kérdéseikre feleletet keresnek.

Természetesen naív és egysíkú elképzelés volna, ha mindezek után azt gondolnók, hogy Vincének a keresztényi megújítást célzó műve automatikus fejlődési folyamat és csupa szellemileg magasan álló és hasznos keresztényt termelt ki. A konferenciákat sem kímélte meg az emberi gyarlóság sokfajta megnyilvánulása. Csupán az idő megcsiszoló távlatából tűnik minden oly egyszerűnek s egyenes vonalúnak —, ami valójában sikerek és sikertelenségek, örömök és levertségek, hit és kétség, lelkesedés és ellenségeskedés szakadatlan sorozatát képezte.

Amikor a konferenciák a püspöki székek betöltésénél egyfajta ajánlássá nőttek ki magukat, karrierhajhászó egyének erősen igyekeztek Vince körébe bejutni. Mindenkit kínosan érintett, amikor egy szép napon Párizs jövője érkeke, Gondi Pál is megjelent az egybegyűltek között. A jelenlévők ugyanis nagyon jól ismerték a fiatal ember szabad életfölfogását. Nem kellett nagy fantázia ahhoz, hogy észrevegyék szándékát: a konferencián való részvételével karrierje számára igyekezett hajtóerőt szerezni. Hiszen egyébként is mindent elkövetett, hogy megnyerje a párizsi papság rokonszenvét.

Később minderről cinikus módon így vall emlékirataiban: „Egy kissé megjátszottam a jámbor embert, s elmentem a Saint-Lazare-i előadásokra. Legalább is látszatra rendesebb lettem. Visszavonultan éltem, s pályaválasztásomat egyértelműnek tüntettem föl. Sokat tanultam, s lakásomból egy-

fajta főiskolát csináltam. Jámbor nem voltam, mert nem tudtam megígérni, hogy valóban megtartok minden előírást —, de nagyon becsültem a jámborokat, ami az ő szemükben a jámborság egyik legfontosabb kelléke. Még élvezeteimet is új szokásaimhoz idomítottam.

Röviden szólva: annyira jól sikerült új életstílusomat megjátszanom, hogy hivatásom hasonszőrűnél nagy divatba jöttem, s még a jámborok is, Vince úrral együtt, aki ezt a jelzőt alkalmazta rám, úgy vélték, hogy nem vagyok ugyan elég jámbor, de nem is állok távol Isten országától.”

Ez volt hát az a férfiú, akinek beképzeltsége és viszolygása minden jámborságtól ellenfelének, Mazarinnak felületességével vetekedett, aki nem csinált titkot antiszemita magatartásából, aki inkább a parlamentben ült, mint a templomban, s akinek kabátja zsebéből kikandikáló törét a képviselők gúnyosan „érsekünk breviáriumá”-nak nevezték, aki az utókorra pletykás önéletrajzán kívül alig hagyott valamit. A kereszténységnek biztosan nem vált dicséretére.

Ezt a hitbuzgó Vincéről és a hitbuzgalmi kör többi alakjáról persze nem lehet állítani. Róluk sokkal inkább elmondható, amit Bonnefons, egy korabeli író „A szeretetreméltó keresztény” című könyvében ír: „Bárcsak mindnyájan, akiket Isten a papi hivatásra szólított, azok példáját követnék, akik Párizsban dolgoznak! Ez nagy mértékben emelné Franciaország kultúráját.”

VI.

OFFENZÍVÁBAN A KOR ÖRDÖGEI ELLEN

Csaknem csodával határos, hogy a „borzalmas kor”, amelyben Vince élt, s melynek az erőszakot elutasító názáreti Jézus lábnyomában járó kiseded hadseregével hadat üzent, képes volt annyi szellemi energiát kitermelni, hogy velük végül is kiérdekelje a „Grand siècle” megtisztelő jelzőjét.

Mert Moliére kitűnő és megneveltető szatírája és az ébredező természettudomány minden sikere ellenére sem feledkezhetünk meg e korszak szörnyű gátlásairól. Mögöttük, sajnos, nagyon sokszor vallási indítékok álltak.

Ha korának oly híressége, mint a mélyen hívő és tudós Doktor Wieruas, közönséges nevén Dr. Weyer János, könyvet írt az „Ördögi csalárdságról” és Bodin „Az ördögi megszállottságról” értekezett, akkor ezt kimondottan keresztényi felelősségtudatból tették. Természetesen kereszténységen itt nem azt értjük, amit Jézus akart, hanem azt az ideológiát, amellyé a keresztény-tan a történelmi fejlődés folyamán korcsosult.

Nem csoda, hogy ez a keresztényi mázt viselő ideológia különböző visszaélések bő forrásává vált. A máglyákon tömegével égették el az állítólag ördögötől megszállt gyermekeket, és asszonyok meg férfiak egész seregét — köztük papokat is — hajszoltak boszorkányság és eretnekség vádjával a tűzhalálba. S ennek az örületnek a megindokolására mindig akadt valamiféle magyarázat.

A francia boszorkánybíró Pierre de Lancre például beképzelte, hogy az ördögök azon légiói, akiket a keresztény misszionáriusok Kínából kiűldöztek, Franciaországba települtek át, hogy neki és társainak álmatlan éjszakákat okozzanak.

Míg azonban időt, máglyákat és könyvek tömelegét nem kímélve folyt az ördög elleni hajsza és a finom orrú eretnekvadászok minden bokor mögött a Sátán kénszagát érezték, a kor valódi démonainak: a szegénységnek, a háborúknak, rabszolgaságnak, éhségnek, betegségeknek és az ezerarcú halálnak korántsem jutott ennyi figyelem.

A Hitbuzgalmi Kör, az Oltáriszentség Társulat és Vince, — egyszóval a korabeli egyház legjobbjai voltak azok, akik ezeknek az elhanyagolt démonoknak hadat üzentek. Ezt nem lehet eléggé kihangsúlyozni —, annál is inkább, mert minden korban bőven akadtak kritikusok, akik egyoldalú történet szemléletükkel az egyházon csupán szennyfoltokat tudtak fölfedezni. A történelem azonban sohasem fest fekete-fehér képeket. Hiszen ugyanúgy mint az ember, aki e történelemnek cselekvő szereplője illetve szenvedő résztvevője, a történelem maga is különböző áramlatokból és ellenáramlatokból összetevődő folyamat, ahol ellentétek találkoznak és egymással megküzdve jutnak nyugvópont-ra. Ezért éppoly döreség volna letagadni az egyház bűnrészességét a kor visszaéléseiben, mint ahogy nem felelne meg a valóságnak, ha el akarnók hallgatni, hogy az egyház tagjai milyen nagy szerepet játszottak a szellemi és anyagi nyomor ellen folytatott küzdelemben.

Vincéről és társairól joggal elmondhatjuk, hogy a felvilágosodás, az emberiség és a hamisítatlan kereszténység fáklyahordozóinak számítottak körükben, és munkájuk érezhető eredményeket tudott fölmutatni.

A felebaráti szeretet hadjáratának főhadiszállása, ahol Vince 1632 óta „vezérkarával” lakott, a Saint-Lazare egykori ágostonrendi kórházában lelt otthonra. Párizs északi részén szétszórtan több ingatlan tartozott hozzá. (Innen származik a vincés férfirend neve: lazaristák.) Innen vezényelte Vince a lelencgyermek, szegény, lelki betegek, gályarabok, az elhagyatott ifjúság, az afrikai rab-

szolgák és a háború áldozatainak sokrétű nyomora ellen irányuló hadjáratát. Innen áramlott ki a korabeli keresztény felvilágosodás és hitbeli megújulás, s került be ez az áramlat a világ vérkeringésébe.

Mi is volt például a lelencgyermekkel?

A párizsi közigazgatás illetékes vezetői arcrándulás nélkül hagyták őket tengődni leírhatatlanul piszkos hajlékaikban. Megfelelő gondozók alig akadtak. Az is előfordult, hogy lelkiismeretlen koldusok örökbefogadták a gyermekeket, aztán megcsonkították őket, hogy az utcán nagyobb részvétet keltsenek és gazdagabb adományt kapjanak.

Vince egy pillanatig sem habozott. Először csak tizenkét gyermeket adott át gondozásra az irgalmas nővéreknek. Csakhamar azonban általános támadásba lendült. Saint-Lazare fölött tizenkét házból álló épülettömböt építtetett, ahol rövid időn belül ezernégyszáz kitett gyermek talált otthonra. Táplálkozásukról s ruházatukról éppúgy gondoskodott, mint arról, hogy megfelelő nevelőszülőkhöz kerüljenek vidékre. Mindehhez nagy összegekre volt szüksége. Nem csoda hát, hogy nem egyszer üres zsebbel állt ott s nem tudta, mit hoz a holnap.

Súlyosbította a helyzetet, hogy az állandó háborúskodások, éhínség és járványok következtében az ország pénzügyi állapota leromlott. Mindehhez még az is hozzájárult, hogy egyik-másik Szeretetszolgálat-hölgy viszolygott ezektől a „fattyúktól”. Ilyenkor Vince zsenijének végső erőfeszítésével irányította szeretetének és rendíthetetlen hitének lángszóróját munkatársaira:

„Rendben van, Hölgyeim. A számalom vezette Önöket egykor arra, hogy ezeket a kis teremtményeket gyermekeikül fogadják: anyjukká lettek az isteni kegyelem révén, mivel természetes szüleik nem akarták őket elfogadni. Nos, adják föl most anyai küldetésüket, és rendelkezzenek mint döntőbírák e gyermekek sorsa fölött: a kicsinyek élete és halála az Önök kezében van. Szavazni fognak. Itt az ideje, hogy ítéletet mondjanak e gyermekek fő-

lött, és eldöntésük: megszánják-e őket továbbra is, vagy sem. E kicsinyek élni fognak, ha Önök továbbra is szánalommal gondozzák őket. Ezt Önök saját tapasztalatuk révén tudják.”

Szavait néma csönd követte. A hölgyek végül is kivétel nélkül elhatározták, továbbra is gondoskodni fognak a gyermekekről.

Két évvel később a vállalkozás újra válságba kerül. Nincs pénz, hiányzik a kenyér, a ruhanemű, s az adósságok elérhetetlen magasságba szökkennek. Marillac Lujza a kétségbeesés szélén Poncius-tól Pilátusig kilincsel, hogy élelmiszert, ruhát és pénzt szerezzen.

Vincét ez a helyzet sem hozza ki a sodrából. Összehívja munkatársait, és így korholja őket:

„Azt mondják Önök, hogy nincs pénzük? Ó mennyi fölösleges cókókot halmoznak föl odahaza, aminek semmi értéke sincs! Ó Hölgyeim, hol állunk mi Izrael asszonyainak nagylelkűségétől, akik összes ékszerüket odaadták, csak azért, hogy aranyborjút lehessen belőle önteni!”

Az ilyen beszéd telitalálat volt.

Intelmeiből nem egyszer proletári öntudatának éles nyilai is előtörnek: „A nemesség kötelez, — mondotta —, nagy feladatokat kell elvégeznetek!” Vagy: „Ha az evilági emberek megtisztelve érzik magukat, valahányszor a nagyoknak szolgálhatnak, mennyivel inkább kellene nektek megtisztelve éreznetek magatokat, akik arra vagytok hivatva, hogy Isten gyermekeinek szolgáljatok!” Ilyenkor a keresztény forradalmár beszél belőle, bár a hívő ember mély szeretetének hangtompítóján keresztül, Münzer Tamás alakját idézvén a késői szemlélő lelki szeme elé.

Természetes, hogy Depaul Vince a nyomor elleni küzdelemben nem csupán a lelencgyermekeknek szenteli figyelmét, hanem másik, a társadalom szélén tengődő csoportot is fölkarol: az öregeket. Marillac Lujza segítségével 1653-ban Saint-Laurentben, Párizs egyik külvárosában Jézus nevééről

elnevezett kórház rendez be nekik. Egyfajta öregotthon ez, ahol az idős emberek ellátást és gondozást kapnak, s ahol a járnivalók Vince utasítására munkaterápiában részesülnek: szakmai kiképzők vezetése mellett értelmes kézműves munkával tölthetik napjaikat.

Mindezen tevékenysége mellett Vince továbbra sem feledkezett meg a gályarabokról. Oly látványos eredményeket ért el, hogy a közszáj csak „tigrisidomító”-nak nevezte. Munkatársai szakadatlanul látogatták a börtönöket és a gályákat. Nem csak vigasztaló szót vittek, és nem csupán azzal foglalkoztak, hogy gyóntassanak és kiösszák az Úr testét, hanem ruhával, élelmiszerrel és gyógyszerrel is bőven ellátták a rájuk bízottakat.

Vince személyesen emelt szót értük, és a rabokkal együtt örült, amikor azt hallotta tőlük, hogy például a marseillei rabkórházban a rabság nehéz napjai után a „mennysországban” érezték magukat. Nővéreinek, akik naponta magukra vették ezt a nehéz munkát, meghagyta: „Viselkedjétek úgy, mint a napfény, amely megállás nélkül pásztázza végig a piszkot anélkül, hogy csak egy kissé is beszenyeneződne!”

Természetesen nem csak a gályarabok sorsa érdekelte, a többi börtönök sem kerülték el figyelmét. Saint-Lazare-ban a kóborló fiatalok számára berendezett javítóintézet is helyet kapott, amelyre Vince sokat adott s mellyel szintén jó eredményeket ért el.

VII.

HARCBAN AZ EMBERI JOGOKÉRT

Aki úgy véli, ez a cím kényszerű modernizálás, téved. Vince valóban az emberi jogok harcosa volt és pedig nemzetközi viszonylatban. Csakhogy akkoriban a börtönőrök nem Délamerikában ültek, hanem Konstaninápolyban. Egész Északafrika a szultán birodalmát képezte, aki természetesnek találta, hogy mindazokat a foglyokat, akiket franciaországi és olaszországi rablóhadjáratai, valamint tengeri kalózkodásai alkalmából foglyul ejtett, rabszolgájává tegye. Korabeli leírások szerint egyedül Algírban és környékén húszezer ilyen rabszolga tengette életét. További öt-hatezer Tuniszban raboskodott.

A körülmények, melyek között élni kényszerültek, elviselhetetlenek voltak. A rabokat istállókban zsúfolták össze, s gazdáik földjén kellett kényszermunkát végezniök. Mások gályákon vagy a márványbányákban dolgoztak. Az asszonyokat háremekbe hurcolták. Aki fölvette a mohamedán vallást, azt szabadok engedték, de sohasem térhetett vissza hazájába, életfogytiglani száműzetés lett a sorsa.

Mindezek s a tény, hogy Vince viharos fiatalkorának élményei folytán nagyon jól ismerte ezeket a problémákat, arra készítették, hogy fogolykiváltó szervezetet létesítsen. Ebben segítségére volt az, hogy Franciaország a török kikötőkben konzuli képviselőket tartott fenn. Mindegyik konzulátusnak saját házi káplánja volt. Ők lettek Vince szervezetének tartópillérei. Missziója legjobb embereit kereste ki s küldte a török kikötőkbe a francia konzulátusok házi káplánjaként. Itt a területenkívüliség védelme alatt hatásos munkát végezhetek.

Az első misszióslélekész, aki a tuniszi rabszolgabörtönök sötétségébe a remény fényét vihette, Guérin Gyulának hívták. 1645-ben kezdte meg az ottani börtönök lakói között csakhamar legendássá vált tevékenységét. Magát a bejt is elcsodálkoztatta s tiszteletre készítette a francia pap segítőkészsége. „Tudom, — mondta Guérinnek, amikor ez a sok munka miatt egy második pap engedélyezését kérte —, azért vagy itt, hogy jót tegyél.”

A rabok, akiknek ez a szervezet nem csupán vigaszt adott, hanem kiváltásukon is munkálkodott, boldogok voltak. Buzgón imádkoztak tehát franciaországi jótevőikért, hiszen tudták, hogy rajtuk kívül senkire sem számíthatnak.

Időközben Saint-Lazare afféle hírközponttá s a szükséges pénzüsszegek elosztó központjává nőtte ki magát. A rabok helyzetéről szóló titkos hírszolgálat támaszpontja pedig a marseillei kórház volt. A misszióspapok megpróbálták a rabokat kiváltani: megvásárolták őket rabszolgatartóiktól. Főgondjukat természetesen elsősorban az asszonyok és a gyermekek képezték. Becslések szerint kerek 1200 rabot sikerült Vince szervezetének 16 év alatt kiváltania. Az akció összesen egymillió kétszázezer frankot nyelt el.

A legnagyobb adakozók egyike ismét az aiguelloni hercegnő volt. A párizsi Szeretetszolgálat-hölgyek is buzgón segítettek.

1660-ban fölszabadító akció keretében a franciák végül is invázió segítségével igyekeztek a rabszolgákat megszabadítani, de az ellenszél erősebb volt: a partraszállást a szó szoros értelmében lefűjték.

Egy évvel Guérin halála előtt egy másik pap, Jean de Vacher érkezett Tuniszba. Később Algirban találjuk, ahol mint ennek a fogolykiváltó akciónak hőse került a történelem lapjaira.

Az aiguelloni hercegnő egyik okos húzása is oka volt annak, hogy Vince szervezete elismeréreméltó sikerrel működhetett. A kormányzó, Medici

Mária engedélyével egyszerűen fölvásárolta az algiri, majd pedig a tuniszi konzulátust, és átadta őket Vincének. Most már nem csupán házikáplánokat küldhetett oda, hanem maga nevezhette ki a konzult is. Le Vacher már konzulként érkezett Algirba. Amikor azonban Duchesne 1638-ban elrendelte Algir lövetését, a törökök véres bosszút álltak a franciákon. Le Vachert agyú csöve elé kötötték. Száz darabra szakítva repült a szerencsétlen ember teste a tengerbe.

Nem kevésbé hősiezen viselkedett Le Vacher testvére, Philipe Le Vacher. Miután már három missziós pap hagyta életét az algiri Bagnókban, egy szörnyű pestisjárvány alkalmával 1647-ben vagy 1648-ban több rabszolgával együtt őt is elragadta a halál.

Sok mindent lehetne még erről a kalandregénybe is beillő fogolykiváltó szervezetről mondani. Vince még sok más egyebet is tett, aminek csak vázlatos leírása is meghaladja e könyv kereteit. Mindezek ellenére, ha röviden is, de szót kell ejtenünk egy másik területről, a pszichológiáról is, amelyen Vince szintén maradandót alkotott.

Az orvostudomány iránti érdeklődését Vince ifjúkorából hozta magával. Mint tudjuk, már akkor is foglalkozott alkimiával és a kémiai gyógyászat módszereivel. Könyvtárában a kor vezető orvosainak és természettudósainak könyveire találunk. Közöttük föllelhetők Campagnela, Sylvius, Fallopius de Laurens és Fernel könyvei. De a klasszikusokat: Hippokráteszt és Galenust is olvasta. Renou gyógyszerzeti műveit éppúgy ismerte, mint Hartmann János kémiai praxisát, vagy Gabriel de Castaigne Földi paradicsomát, valamint Lessiusnak és Cornaronak a higiéniairól szóló könyvét.

Számára a betegség szent, sőt isteni dolog, hiszen szenvedés által dicsőült meg Jézus. Ez a gondolat képezi teológiai kiindulópontját, melyre újra és újra visszatér. „Igen, Urunk maga is vállalta, hogy elmeháborodottnak tartsák, ahogy az Evan-

géliumban olvassuk (Márk 3,21), s ahogy egyesek hitték. Néha talán maguk az apostolok is így gondolkodtak, amikor tanúi voltak annak, hogy minden emberi nyomorúságukat hordozta és megszentelte. Így akarta őket s minket arra tanítani, hogy együtt érezzünk azokkal, akik ilyen betegségben szenvednek.”

Amikor Vince átvette Saint-Lazare-t, az egyik házban több elmebajos beteget talált. Ott tartotta, s igyekezett a gyógyulás útjára vezetni őket. Ezenkívül 1655 óta nővérei Párizs egyik nagy elme-gyógyintézetében is dolgoztak, ahol kerek négy-száz beteg gondozása hárult rájuk.

Vince betegeit „örültek”-re és a „szenvedély rabjai”-ra (libertins) osztja föl. Az előbbieken a szoros értelemben vett elmebajosokat érti, míg az utóbbiakban azokat a szerencsétlen embereket látja, akik elvesztették a talajt lábuk alól s ezért inkább szociális, mint klinikai terápiára szorulnak. Míg az előbbieket az akkori idők legjobb gyógykezelésében részesülnek, az utóbbiakat Vince a jó szó segítségével és tapintatos valláspedagógia útján igyekszik gyógyítani. Fölvilágosult gondolkodásmódja sehol sem tükröződik annyira, mint az ún. ördögi megszállottsággal szemben tanúsított magatartásában. Ez akkoriban a korszak divatos betegsége volt. Mivel Jézus megszentelte a szenvedést, Vince nem tulajdonít túlzott jelentőséget az ördögnek. Mint életrajzíróinak egyike, Dr. Leibbrand megjegyzi: „A démonpatológia, amely abban az időben még javában dívik, Depaul Vince gondolkodásában nem kap helyet.”

Ha ördögi megszállottságról hoznak hírt neki, rendkívül óvatosan nyúl az esethez. Elsősorban és alapvetően orvosi szemmel nézi, és orvosi kezelés tárgyának tartja. Az akkori idők divatos ördögűzését inkább csak a betegért végzett ima formájában szívleli.

Amikor Angelika Arnaud, a Port-Royal-i kolostor főnöknője egy alkalommal egy állítólag ördögi

megszállottságban szenvedő fiatal lányt küld hozzá, aki minden imádságtól és Istennel való foglalkozástól irtózik, Vince a következőket jegyzi föl: „Első gondolatom az volt, hogy a mélabús lelkiállatot jelenségével állok szemben. Tekintettel kellett azonban azokra lennem, akik másképp gondolkodnak, s akik azt hitték, megszállottságról van szó. Így annyiban engedékeny voltam, hogy kijelentettem, véleményem szerint nem okozhat kárt, ha Charpentier úr, egy neves és jámbor pap, egy-két ördögűzési imádságot mond... inkább a betegért való könyörgés formájában, mint kimondott ördögűzésként. Ez volt az Oratórium papjainak véleménye is. Mire Charpentier úr a leány érdekében egyáltalán nem végezte el az ördögűzést.” Súlyos betegsége elmúltával a leány testi-lelki állapota megváltozott, és ahogy Vince mondja: „annak elmúltával a leány a beteges lelkiállapottól is megszabadult.”

A külső körülmények megváltoztatásában is példamutató volt Vince. Gyógymódjában a betegek csoportos foglalkoztatása éppoly döntő szerepet játszott, mint az általános gyónás, amelyet a lelki egyensúly megtalálásának eszközéül tekintett. Így sikerült elérnie, hogy Saint-Lazare modern intézménynek számított és a legjobb hírnévnek örvendett.

Ezért Leibbrand megállapítása, hogy Vince a szociális gondoskodás és pszichohigiénia megalapítójának tekinthető, éppoly helytálló, mint az a kijelentése, hogy „Vince az elmebajosok gyógykezelésének 17. századi nagy reformátora.”

Természetesen nem mindenütt találtak a felebaráti szeretet eme szokatlan ezermesterének jövőbe mutató tettei megértésre és helyeslésre. Még a nagy Bérulle sem tudta egészen leplezni irigységét és megnemértését. Vince missziójáról, amelyről a misszióistársaságba lépni szándékozó egyik pap kért véleményt, így nyilatkozik: „Az a szándéka, hogy azok közé tartozzék, akik véleményem sze-

rint a misszió ügyét téves utakon próbálják előbbre vinni, csak gyanúba keverheti Önt.”

Hasonlóképpen reagáltak munkásságára a királyi udvar kegyencei is. A felsőbb osztályok tagjait nem csupán Vince egyszerű külső megjelenése zavarta, hanem mindenekelőtt forradalmi nézetei. Ezért sok mindent elkövettek, hogy nevetségessé tegyék és intrikák segítségével kikapcsolják. Mazarin sem volt e tekintetben kivétel. Ez a minden hájjal megkent, lelkileg üres udvari ember természetesen nem tudta Vincét elviselni. Erről naplója tanúskodik.

Amikor Vince bekerül a királyi udvar legfelsőbb tanácsadó testületébe, a Conseil de conscience-ba, a „lelkiismereti tanácsba”, Mazarin mindent elkövet, hogy tevékenységét gátolja. Nem csoda, hiszen az egyszerű gascognei pap magas állását elsősorban arra használja föl, hogy az egyházi és világi korrupciónak egyaránt véget vessen. Rangra és névre való tekintet nélkül arra törekszik, hogy megakadályozza a magasrangú javadalomhalmozók terveit, akik céljaik elérése érdekében a megvesztegetéstől sem riadnak vissza. Vincénél azonban csupán szellemi értékek esnek latba. Természetesnek tartja, hogy az udvar léhaéletű semmittevői úton-útfélen kigúnyolják. Mindez nem tudja kihozni sodrából.

VIII.

A BÉKEHARCOS

Vince szociális reformjai számára az 1640. és 1660. közötti időszak volt a legnehezebb. Erre az időre esik a flandriai háború Franciaország, Spanyolország és Ausztria között, tombol még mindig a harmincéves háború, s alig múltak el a véres, immáron több mint fél évszázados hugenotta-küzdelmek nyomai. Ez utóbbiakat a nantesi rendelet is csak rövid időre tudta megszakítani. Ehhez járul a nemesség fölkelése, Mazarin abszolutisztikus uralma és Ausztriai Annának a külföldieket pártoló politikája, az ún. „fronde” ellen. A háborúskodások végtelen sorozata a járványok és éhínség sorozatát vonja maga után. Az országot a vér és könny példátlan mennyiségű lávája önti el, „amelyet — mint Vince tanítványa, Bossuet abbé írja — a pokol toroka valaha is kiokádott, hogy az emberiséget elpusztítsa.”

A gyűlölet támadó hadjáratára Vince a béke erőinek mozgósításával válaszol. „Mindenütt háború! Ó üdvözítő édes Urunk!” — kiált föl. De nem csak imádkozik, hanem segélycsapatokat is útraküldi a leginkább érintett országrészekbe. Lotharingiában, a Picardiában, Champagneban és Párizs környékén segélyközpontokat létesít. Az emberek „Karitászmiszternek” s a haza atyjának nevezik.

A Szeretetszolgálat-hölgyek, a misszió papjai, a nővérek és testvérek szakadatlanul dolgoznak, hogy a háború örületét legalább némileg enyhítsék. „A férfiak a háborúba mennek, hogy másokat megöljenek, ti pedig azért mentek háborúba, hogy jóvátégyétek gáztetteiket” — mondja békeharcosainak Vince. Minden tekintélyét latba veti, hogy a hatalmasokat a vérengzések megszüntetésére

késztesse. Mint Callot korabeli metszetein, lelkében egyetlen kétségbeesett fölkáltássá formálódnak a háború okozta rémtettek.

Térdenállva kéri Richelieut: „Adja vissza nekünk a békét! Könyörüljön meg rajtunk, adja vissza Franciaország békéjét!” Richelieu felelete: „Én épp úgy kívánom a békét, mint Ön —, de a béke ügye nem csak tőlem függ.”

A felebaráti szeretet offenzívája először Lotharingiára irányul. A háború borzalmairól szóló korabeli tudósítások fölülmúlják az olvasó képzeletét.

Három terméketlen esztendő és a pestisjárványok egész sorozata következik. Mindezt megtetűzik a francia, svéd, magyar és horvát katonákból álló zsoldos hadsereg gatzettei, akik rabolva, öldökölve, gyűjtogatva s asszonyokat megerőszakolva haladnak át az országon.

Az éhínség katasztrofális méreteket ölt: az emberek füvet esznek, az útszélen fekvő döglött lovak tetemeiből, sőt emberhúsból élnek. Az utak szélén s a tovavonuló csapatok sorai között kísérteties alakok tántorognak: csonttá és bőrré soványodott férfiak, nők és gyermekek.

Vince a menekültek által megduzzadt városokban Szeretetszolgálat-központokat rendez be. Munkatársai gabonát szereznek, kenyeret osztanak ki, az erdőben föllelt félholtakat rögtönzött tábori kórházakba szállítják, ahol elsősegélyben részesülnek. Az embereket gyógyszerrel, ruhával és élelmiszerrel látják el. Mozgó segélyosztajaik fölkeresik a lakosságot, hogy minden elképzelhető módon segítsenek rajtuk.

Vince Párizsból vezeti fiai és lányai munkáját. Összekötőként egy kistermetű analfabéta, Matthieu Regnard fráter, köznyelven a „Róka” szerepel, aki a megfelelő pénzösszeggel ötvenháromszor lopakodik át az ellenséges vonalakon, menekül meg a banditák és a katonák kezéből, s aki visszatérőben mindannyiszor éhező és elárvult gyermekek egész hadát hozza magával Párizsba.

Picardiában és Champagneban sem áll másként a helyzet, mint Lotharingiában. Egy missziós pap írja: „Nem lehet szóval kifejezni azt, aminek itt tanúi vagyunk... Minden templomot meggyaláztak, a papokat legyilkolták, a házak romokban hevernek, a kenyérgabonát elrabolták, a föld parlagon hever, éhínség és halál garázdálkodik, a halottakat senki sem temeti el, farkasok lakmároznak belőlük. A kenyér, amelyet az emberek esznek, olyan, mint az iszap. ...A lakosság túlnyomó része félig rombadólt lakásokban a földön vagy rothadt szalmán betegesen fekszik, alsónemű és takaró nélkül.”

Vince segítségének hatásosságát bizonyítja többek között az a köszönőlevél, amelyet a retheli városi tanács 1653-ban intéz hozzá. „Két év óta az egész Champagne és különösen ez a város csupán annak a segélynek köszönheti létét, amelyet a Karitás juttat neki.”

Amit az idegen hadak jelentettek Lotharingia, Picardia és Champagne számára, ugyanazt jelentették Párizs környékének a frondeurök. Angelika Arnaud így jellemzi ezeket a királyi csapatokat: „A katonák barbársága olyan méreteket öltött, hogy a törökök sem viselkedtek rosszabbul. ...Úgy tűnik, mintha az ördög szállta volna meg őket...”

Míg a felebaráti szeretet frontharcosai szünet nélkül a lakosság szolgálatában állnak, Vince Párizsban nem szűnik meg a békéért imádkozni. Étkezéseit spártai módon leegyszerűsíti, hogy ezzel is bizonyosságot tegyen a szegényekkel vállalt szolidaritásáról és mintegy részvételre hívja az eget. 1649. január 16-án pedig — Párizst ekkor Mazarin s az anyakirálynő csapatai tartják megszállva, s a város lakossága éhezik — vakmerő misszióra vállalkozik.

Lóháton, csupán titkárának, Ducournaunak kíséretében az anyakirálynő és a kancellár Saint-Germain-i közös főhadiszállására tart. Alig ér Clichybe, amikor rátörnek a katonák. Csak annak köszönheti életét, hogy az egyik katona fölismeri benne egykori plébánosát.

Neuillynél a Szajna kilépett medréből, Vince lóháton ússza át a veszedelmesen megdagadt folyót. Végül is megérkezik Saint-Germain-be.

Azonnal kihallgatást kér Mazarintól és az anyakirálynőtől, hogy legalább Párizs számára békét eszközöljön ki tőlük. „Térjen ki, Uram, a szerencsétlenség elől! Vesse magát a tengerbe, és nyugtassa le a vihart!” — mondja Mazarinnek. De mit használnak az ily szavak olyan emberrel szemben, akit a hatalomvágy, a gyűlölet és a megtorlás vágya már rég megsüketített? Itt Vince tehetetlen.

A felebaráti szeretet hadvonalaira kell visszahúzódnia, ha legalább valamennyire segíteni akar az embereken. Itt már eddig is eredménnyel működött. S valóban: erejét, egészségét nem kímélve veti magát újra a csatába. A háborús felek golyózápora között, elgyötörve az éhségtől és állandó hőemelkedéstől („petit fievrotte” — így nevezi krónikus lázát), jut várostól városig, hogy élelmiszert hajtson föl, miközben majd belefullad a Loire-ba.

S mint minden kornak az emberi jogokért küzdő harcosa, ő is a pápához fordul segítségért. Arra akarja rábírní, lépjen közbe a küzdő feleknél a háborúskodások megszüntetéséért. Levelében először bocsánatot kér, hogy mint „névtelen magánember” fordul a biztosan jobban értesült pápához segítségért, de a nyomor —, úgymond —, nem hagyott számára más választást.

Péter trónján ebben az időben sajnos nem a béke apostola ül: X. Ince pápa nem éppen Jézus szándékának megfelelő egyházfő. Hiszen maga is háborút vezet, s aligha rendelkezik a szentek érzékenységével a kor nyomora iránt.

„Szezséges Atya, — írja Vince —, a napnak tizenkét órája van, s ami nem sikerül először, újabb kísérlet során eredményhez vezethet.”

Úgy tűnik, mintha nem is annyira a pápához, inkább saját magához intézné e szavakat, mintegy fölkelendő a reménytelenség közepette a reményiséget, amely egész életének rejtett rugója volt.

IX.

AMI ELMÚLT S AMI MEGMARADT BELŐLE

Hosszú volt az út, amelyet Páli Vince, a javadalomra éhes, karrierre vágyó fiatal pap megtett, amíg a proletárok szenvedélyes védőügyvédje vált belőle és gondolkodásában sorstársuk lett.

A második reformáció keresztény forradalmára lett Vince, akiben Luther és Münzer sok gondolata, újra megfogalmazódik és elérhető valósággá válik.

Sokszor ötlík föl benne a gondolat: „Te szerencsétlen, vajjon megérdemled-e a kenyeret, amelyet most éppen enni akarsz, a kenyeret, amely a szegények munkájának gyümölcse?”

Jellemének egyik alapvető vonása, hogy az ilyenfajta gondolatokat nem csupán kora felsőbb osztályainak vetette szemére, hanem példás szigorral elsősorban saját magára alkalmazta.

Kivételes tehetség, éles meglátás és szervező-készség párosult benne gyakorlati érzékkel és mély hittel, a kereszténység lényegét fölfogó képességgel. Mindehhez a mindent átfogó szeretet járult, amellyel minden különösebb nehézség nélkül beleélte magát idegen sorsokba. Ez tette képessé arra, hogy ne a saját elképzelései alapján cselekedjék, hanem figyelembe vegye azt, mire is van szüksége annak, akin segíteni akar.

Mindezek a jellemvonások a keresztény szellemű szociális gondolkodás élharcosává, későbbi korok szociális forradalmainak előfutárává tették. Depaul Vince életműve nagyon megérdemelné, hogy ne csak az egyház ismerje el életszentségét, hanem ettől eltekintve is behatóbban foglalkozzék vele az utókor. Szent Ferenc és Avilai Szent Teréz mellett

Vince annak a másik egyháznak a képviselője, amelyet sokan nem akarnak észrevenni.

„Végül is mindannyian távozunk, csak Isten marad” —, mondta egyszer.

Eseményekkel és eredményekkel bővelkedő élet után rajta is beteljesült saját mondásának bölcsesége. Nyolcvanegy éves korában, 1660, szeptember 27-én, székében ülve halt meg.

Halála hírére barátai, ismerősei, gyámoltjainak egész serege siet Saint-Lazare-i kis szobájába, hogy búcsút vegyen tőle. A felső osztályok tagjai és a proletariátus képviselői egymás kezébe adják a kilincset, még egyszer elevenen bemutatva, mennyire sikerült neki „a szegényeket a szegénységtől s a gazdagokat önzésüktől megszabadítania.”

Olyan embertől vettek búcsút, aki a felebaráti szeretetnek a történelemben egyedülálló programját valósította meg, úgyannyira, hogy azzal ma Nobel-díjat érdemelt volna ki.

De erre nem volt szüksége. Sohasem törekedett emberi elismerésre. „Ön a bűnösök menedéke” — mondotta neki egyszer valaki. „Tartsa fönny, kérem, ezt a szép címet Jézusnak és irgalmas szívű Anyjának” —, felelte Vince. Sajátmagát csak a Gondviselés eszközének tekintette, és tudta, hogy Isten előtt csupán tettei számítanak.

Ha életének reális körvonalait ki akarjuk domborítani, arra kell utalnunk, hogy vállalkozásaiban nem egyszer csődöt mondott.

Leginkább az fájt neki, hogy bár a Conseil de Conscience tagja volt, még sem tudta megakadályozni, hogy oda nem illő emberek jussanak püspöki székbe vagy más méltóságokba.

Richelieu — tekintet nélkül Vincére és a tridenti zsinat utasításaira — továbbra is apáttá és préposttá nevezi ki zenekarának kedvenc tagjait. Hogy mennyire nem tud az egyház megszabadulni a kor téves magatartásától, Olier példája is mutatja, aki Depaul barátja és a Saint-Sulpice alapítója

volt. Mély lelkiége ellenére még ez a jámbor pap is gyakorolta a zsinat által már rég megtiltott jövedelemhalmozást.

Azonban éppen az ilyen példák mutatják, hogy nem lehet elég nagyra értékelni Vince működését —, ha gyümölcsei sokszor csak később mutatkoztak is meg.

Nem szeretem a statisztikákat, mert nem érzékeltek mindazt az áldozatot, imát és könnyet, eredményt és eredménytelenséget —, egyszóval az eleven élet dinamikájának sokrétűségét, amely a hűvös számadatok mögött meghúzódik. Ennek ellenére megsejtetik, mit jelent ma is Vince élete és működése az emberiség számára.

Amikor meghalt, missziós papjainak, a lazaristáknak száma 450-re rúgott. Ma a világ minden táján kereken 6000 Vincés testvér áll az emberiség szolgálatában.

Munkaterületük széleskörű. A papi utánpótlás nevelésében éppoly fontos szerepük van, mint az iskolák, gyermekotthonok vagy öregházak, kórházak és missziók vezetésében. Külső megjelenésük — egyszerű reverenda, amelyet egy épp oly egyszerű bőrv tart össze — még ma is proletár eredetükre utal.

A lazaristáknál is gyorsabban terjedtek el a vincés nővérek. Korunkban az elvilágiasodás hatására süllyedt a taglétszámuk, ennek ellenére ma is kb. 38000 irgalmas nővér hajol a világ hatvanhat országában sok ezer betegágy fölé, áldozza magát szimbolikus jellegű „fizetés” ellenében a csecsemők, betegek és öregek ápolására, dolgozik óvodákban, az ifjúság nevelésében, a missziókban vagy a plébániai beteggondozás keretén belül.

A német nyelvterületen először Ausztriában (1850.), majd két évvel később Németországban találjuk őket. Jellegzetes fejkötőjük, az úgynevezett „cornett” időközben már régen a tettekben megnyilvánuló felebaráti szeretet szimbóluma lett.

De minden gyakorlati és számszerűleg is nagysi-

kerű eredményen túl, más jellegű korszerűséggel is dicsekedhet Vince műve. Gondolok itt azokra a hatalmas lelki-szellemi lehetőségekre, amelyek írott és nem-írott műveiben még kiaknázásra várnak. A kereszténységnek ma égető szüksége van elmélyült, a Szentírás tiszta forrásához visszatérő és onnan megújuló lelkiségre. A legújabb kor kereszténységének megbocsáthatatlan bűne, hogy elveti a szentek élettörténeteit és azok örökségként ránk hagyott tanulságait.

Időközben mintha kijózanodási folyamatnak lehetnének tanúi, amely remélhetőleg újjászületést eredményez a szentek életrajza körül. A szentek aktualitására csak pár példát szeretnék fölhozni.

A hitbuzgalmi kör és Vince elgondolása változatlanul időszerű ma is. Vallási fölvilágosításra van szükségünk, hogy az emberiség újra megismerkedjék a kereszténység kétezer éves történetének időtálló értékeivel. Ismerjék meg az emberek végre azt az egyházat is, amelynek soha semmi köze nem volt az inkvizitorok, boszorkányégetők és méregkeverők világához, mindahhoz, ami a történelem folyamán egyháznak akarta álcázni magát.

Nem kevéssé aktuális Vince azon igyekezete sem, amellyel a papi hivatások ápolását tűzte ki céljául. Éppoly fontos az is, hogy a mai kor fiatal lányainak keresztény indítékokból fakadó újszerű szociális munkateret biztosítsunk.

A szociális kérdésnek ezernyi megoldatlan problémájával találkozunk napjainkban is. Mennyire segítségére lehetne Vince tanítása Délamerika, Ázsia és Afrika keresztényeinek az ottani problémák megoldásában! Az üldözöttekkel s elnyomorodottakkal való szolidaritástól kezdve a háború megelőzéséig, a szegénység és kizsákmányolás ellen folytatott küzdelemig számtalan téren tudna Vince gyümölcsöző útmutatással szolgálni.

Csupán gondolatainak időszerű alkalmazásáról kellene gondoskodnunk. És Vince nagy hitére volna szükségünk, amely izzó tűzével gyújtani képes.

Ahogy König bíboros mondja: „A vallásosság válságát nem azzal orvosoljuk, hogy elvizenyősfítjük az evangéliumot, s nem is csupán külső változtatások útján ... A vallási válságot csak akkor tudjuk orvosolni, ha visszatérünk Jézus Krisztushoz”.

A mély krisztusi megragadottság, a személyes, lelkes hit és az ebből fakadó szeretet, alázat és belátásra való készség volt Vince nagyságának tartópillére. Ez a nagy szeretet, amellyel mindenki- ben Isten gyermekét látta, tette arra is képessé, hogy minden felekezeti határon fölülelmedjék.

Tévedés volna azt hinni, hogy a mély hit a rajongó megszállottság veszélyét rejt magába. Ellenkezőleg: minél mélyebb a hit, annál átfogóbb a szeretet. Minél átfogóbb azonban a szeretet, annál bővebb a megértés, a hajlandóság a békére és elválasztó tényezők helyett a közös alapok keresésére.

Nem csoda tehát, hogy Vince már századokkal előbb, mielőtt a közvélemény e fogalmat ismerte volna, a türelem és az ökumené (az egyházak egysege) szellemét gyakorolta.

Csöndes rezignációval zárom ezt a könyvet. Ezt akkor érzi az ember, ha kedves találkozás után az elválás ideje közeleg. Csak az vígasztal, hogy a legigazibb keresztény valóságról szóltam, a nagyságból és nyomorból összetevődött 17. évszázadról.

A régi állatmese szerint a rút kiskacsa álma beteljesült: az aprócska és idétlen jószágból pompás hattyú lett.

Szerény kezdetekből indult el a vincések mozgalmá. Akkor még nem tudhatta senki, hogy évszázadok során álmaik keresztény valósággá izmosodnak, sőt a humánus gondolatában nemes vetélytársra találnak. Szüntelen reméljük és hinni akarjuk: nem hiába várja az egész világ, hogy a keresztény felebaráti szeretet és az emberiség megvalósításában utat talál egymáshoz minden jóakarató ember. Kéz a kézben haladnak majd mindazok, akiknek a 21. század küszöbén is szívügyük maradt az ember sorsa és az emberiség ügye.

TARTALOMJEGYZÉK

I. Ember, akinek múltja van.....	7
II. A hit útjára térve.....	27
III. Rabok és koldusok között.....	39
IV. Vince és az asszonyok.....	53
V. Csuhasok és papok.....	66
VI. Offenzívában a kor ördögei ellen.....	77
VII. Harcban az emberi jogokért.....	82
VIII. A békeharcos.....	88

